STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02935

GEKLIBENE DERTSEYLUNGEN

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ

געקליבענע דערציילונגען

יודישע ביבליאטעק

שטוטגארט 1948

אַרויסגעגעבן מיט דער הילף

פון יידישן ארבעטער־קאמיטעט

אין אַמעריקע

זיבן גוטע יאָר

דאָס

איז אַ געשיכטע, וואָס איז געשען אין טורבין.

אין טורבין איז געווען אַמאָל אַ טרעגער, האָט ער געהייסן טוביה און איז געווען אַ גרויסער אָרעמאַן. איינמאָל, דאָנערשטיק, שטייט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס — פאַרשאַרצט אונטערן שטריק אויף די לענדן, און קוקט אויס, פון וואַנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פאַרדינען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטייען די געוועלבן אַרום און אַרום ליידיק. אין יוצא זאין בא, מען זעט ניט עס זאָל עמיצער קומען מחורה קויפן, עס זאָל זיין וואָס אָפּצוטראָגן. הויבט ער, נעבעך, אויף די אויגן צום הימל מיט אַ געבעט, ער זאָל, חלילה, קיין פאַרשטערן שבת נישט האָבן, און פערל מיט די קינדער זאָלן, חס־ושלום, נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפּלל, דערפילט ער אַז עמיץ גיט אים אַ צי פאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעט ער פאַר זיך אַ דייטשל, אָנגעטאָן ווי אַ שיסער אין וואַלד, מיט אַ פעדער אויפן קאַפּעלושל און אַ גרינעם אויפלאָג אויפן שפּענצער. און דאָס דייטשל זאָגט צו אים

פארשארצט — פארקאשערט, פארשטעקט.

אויף דיין דייטש, וואָס מיר זעען איבער אויף עברי־טייטש, מיט די ווערטער:

— הער טוביה, דיר איז באַשערט געוואָרן זיבן גוטע יאָר, זיבן יאָר פון מזל און הצלחה, און אוצרות געלט. ווענדט זיך עס אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבן די גוטע יאָר. ווילסטו, — וועט דיר אויפשיי־נען דיין מזל נאָך היינטיקן טאָג, און איידער עס וועט אונטערגיין די זון, וואָס שטייט דיר איבערן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָפּקויפן גאַנץ טור־בין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיבן יאָר וועסטו צוריק ווערן אַן אָרע־מאַן, ווי דו ביסט געווען. און ווילסטו, — וועט די גוטע געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָרן און דו וועסט אַוועקגיין פון דער וועלט דער גרעסטער גביר.

געוועזן איז עס, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אליהו הנביא, וואָס האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשל פאַרשטעלט. טוביה אָבער האָט געמיינט, אַז עס איז, להבדיל אלף אלפי הבדלות, אַ פּראָס־טער כישוף־מאַכער. ענטפערט ער אים:

— מיין ליב דייטשל, לאָז דו מוך געמאַך, וואָרים איך בין, נישט פאַר דיר גערעכט, אַ גרויסער עני־ואביון. איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו באַצאָלן פאַר דיינע עצות מיט דיין טירחה.

אַז דאָס דייטשל אָבער האָט אים נישט אָפּגעלאָזט און איבערגע־חזרט אים די ווערטער איין מאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס שוין טוביהן אריין אין קאָפּ. ענטפערט ער אים:

— ווייסטו וואָס, ליב דייטשל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביסט נישט קיין לועג־לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגן, אַז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך אַן עצה צו האַלטן מיט מיין ווייב גערל און אָן איר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבן.

זאָגט איב דאָס דייטשל, אַז עס איז זייער אַ גוטע זאַך זיך אַן עצה צו האַלטן מיט דער פרוי, און ראָט אים ער זאָל זי גיין פרעגן

און ער, דאָס דייטשל, הייסט עס, וועט דאָ שטיין און וואַרטן אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַמאָל אום און אַלע זייטן, קיין סאַרדינגסט זעט ער נישט; טראַכט ער זיך, וואָס קאָן ער דאָ אָנווערן, ער וועט אַהיים גיין פרעגן. לאָזט ער אַראָפּ די פּאָלעס און גייט אַרויס הינטער דער שטאָט, זוו ער האָט געוווינט, כמעט שוין אויפן פעלד, אין אַ ליימען שטיבל, איבערשמועסן זיך מיט סערל זיין ווייב.

ווי סערל האָט אים דערזען דורך דער אָפענער טיר (עס איז זומער געווען), איז זי אים אַרויסגעלאָפן אַנטקעגן מיט גרויס שימחה. זי האָט געמיינט, אַז ער ברענגט איר אַ התחלה אויף שבת. זאָגט ער איר אָבער:

— ניין, סערל, זיין ליבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פאַרדינסט נישט באַשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר צוגעקומען אַ דייטשל...

און ער דערציילט איר אַזוי און אַזוי, באשר בכן, דאָס דייטשל זאָגט, אַז עס זענען אים באַשערט זיבן גוטע יאָר, און עס ווענדט זיך אָן אים, ווען די גוטע יאָר זאָלן קומען, אַצינד אָדער פאַר דער פטירה. פרעגט ער ביי איר אַן עצה: ווען?

טראַכט סערל נישט לאַנג און ענטפערט אים:

—גיי, מיין ליבער מאַן, און זאָג דעם דייטשל, אַז דו ווילסט די זיבן גוטע יאָר אויף דער רגע!

— פאַרוואָס, סערל? — פרעגט טוביה פאַרווונדערט, — נאָך זיבן יאָר, וועלן מיר דאָך ווערן צוריק אָרעמע לייט, און דעם יורד איז דאָך ערגער, ווי אַ פּראָסטן אָרעמאַן.

— פאַרזאָרג נישט, מיין ליבער גוטער פריינט, די וועלט. דערהוויל נעם, וואָס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה׳ יום יום! בפרט, אַז מען דאַרף חדר־געלט פאַר די קינדער. מען האָט זיי מיר אַהיים געשיקט, אָט זע, ווי זיי שפּילן זיך אין זאַמד.

דאָס איז גענוג געווען, טוביה זאָל צוריק לויפן צום דייטשל מיט אַ קלאָרער תשובה, אַז ער וויל די זיבן גוטע יאָר תוך כדי דיבור.

זאָגט אים דאָס דייטשל:

— רעכן נאָר איבער, טוביה, חיינט ביסטו אַ מענטש מיט כוח און קאַנסט פאַרדינען, אַמאָל מער, אַמאָל ווייניקער... וואָס וועט אָבער זיין שפּעטער, אַז דו וועסט עלטער ווערן און וועסט זיין אַ יורד, און אַזויפיל כוח צו דער אַרבעט וועסטו אויך נישט האָבן?

ענטפערט טוביה:

— הער דייטשל, מיין ווייב פערל וויל באַלד. פרשטנס, זאָגט זי „ברוך ה׳ יום יום" און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגן, און צווייטנס, האָט מען אונדז די קינדער פון חדר אַהיים געשיקט...

— אויב אַזוי, — זאָגט אים דאָס דייטשל, — גיי אַהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אריין, וועסטו זיין אַן עושר!

ווי ער אים פאַרט איבערפרעגן וועגן נאָך די זיבן יאָר, איז אים אָבער דערווייל דאָס דייטשל פאַרשוואונדן געוואָרן. גייט ער, טוביה, אַהיים. געוווינט, האָבן מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה הינטער דער שטאָט, כמעט אויפן פרייען פעלד. קומט ער צו צו דער שטוב, זעט ער ווי די קינדער שפּילן זיך הינטער דער שטוב אין זאַמד. גייט ער צו, דערזעט ער, אַז זיי שאַרן אַרויס פון אַ גריבל נישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד, טאַקע זהב טהור... פאַרשטייט זיך, אַז מער האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבן זיך שוין אָנגעהויבן די זיבן יאָר, די זיבן מזלדיקע יאָר...

די צייט לויפט אָבער פייל פון בויגן און זיבן יאָר גייען אַריבער געשווינד. קומט נאָך די זיבן יאָר דאָס דייטשל צו טוביהן, אים אָנצוזאָגן, אַז די זיבן יאָר זענען אַריבער און אַז היינט פאַרנאַכט וועט נעלם ווערן דאָס גאָלד אין דער ערד, דאָס גאָלד אין שטוב און אפילו דאָס גאָלד וואָס זיי האָבן געקאָנט באַהאַלטן ביי לייטן...

טרעפט ער טוביהן ווי ער שטייט אין מיטן מאַרק, די פּאָר זיבן יאָר, מיט די זעלבע פאַרשאַרצטע פאָלעס אונטער די לענדן און קוקט אויס אויף אַ פאַרדינסט. זאָגט ער אים:

— הער טוביה, די זיבן יאָר זענען אַריבער!

ענטפערט איס טוביה:

— גיי, זאָג מיין ווייב סערל, ווייל דאָס עשירות איבער די גאַנצע זיבן יאָר איז געווען ביי איר אין דער האַנט.

גייען זיי ביידע אַרויס הינטער דער שטאָט און קומען צום זעלבן ליימענעם הייזל אויפן פעלד און טרעפן סערלען פאַר דער טיר. און זי איז אויך אָרעם געקליידט ווי אַמאָל, נאָר איר פּנים שמייכלט.

זאָגט איר דאָס דייטשל מיט די זעלביקע ווערטער, אַז די זיבן גוטע יאָר זענען אַוועק.

ענטפערט זי איס, אַז זיי האָבן קיין גוטע יאָר נאָך נישט אָנגעהויבן צו האָבן, אַז זיי האָבן קיינמאָל נישט געהאַלטן דאָס גאָלד פאַר זייער אייגנס, ווייל וואָס אַ מענטש פאַרדינט מיט זיינע צען פינגער, דאָס איז זיינס, און אַזוי עשירות, וואָס קומט אָן שוויס און אומגעזוכט, איז נאָר אַ פּיקדון, וואָס זיין ליבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענטשן אין די הענט פאַר אָרעמע לייטס וועגן... זי האָט נאָר פון גאָלד אויף שכר־לימוד גענומען, דאָס איז גאָטס תורה, מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָלן, מער נישט! און אויב זיין ליבער נאָמען האָט פון היינט אָן אַ בעסערן בעל־פּיקדון פאַר זיין גאָלד, מהיכא תיתא, זאָל ער צוּנעמען און איבערגעבן אַן אַנדערן!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז נעלם געוואָרן. ער האָט עס איבערגעגעבן דעם בית־דין של מעלה, און דער בית־דין של מעלה האָט געפּסקנט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל־פּיקדון נישט פאַראַן, און די זיבן יאָר האָבן זיך נישט אויסגעלאָזט כּל־זמן טוביה און זיין ווייב סערל האָבן געלעבט.

דער אוצר

צו

שלאָפן תמוז־צייט אין אַ שטיבל פון די על די, צוזאַמען מיט אַ ווייב און אַכט קינדערלעך, איז נישט קיין גרויסער תענוג, כאָטש פריי־טיק צו נאַכטס. כאַפּט זיך טאַקע שמערל האָלץ־העקער אויף נאָך האַל־בער נאַכט אַן אָפּגעקאָכטער און אָן אָטעם, גיסט זיך געשווינד אָפּ די נעגל, כאַפּט אויף זיך דאָס כאַלאַטל און לויפט אַ באָרוועסער פון טרר־קענעם גיהנום אַרויס. קומט ער אין גאַס אַריין — שטיל, אַלע לאָדן פאַרמאַכט, און איבערן שלאָפנדיקן שטעטל שטייט אַ הויכער, שטילער, אויסגעשטערנטער הימל. דאַכט זיך אים, אַז אצינד איז ער איינער אַליין מיט גאָט, ברוך הוא; מאַכט ער פרייפקוקנדיק צום הימל: „נו, ריבונו של עולם, אצינד איז צייט, זאָלסט מיך אויסהערן און בענטשן מיט אַן אוצר פון דיינע אוצרות". ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, דערזעט ער, אַז פאַר אים לויפט עפּעס אַ פלעמל פון שטעטל אַרויס, פאַרשטייט ער, אַז דאָס איז עס. ווייל ער גלאַבלויבן, דערמאָנט ער זיך, אַז עס איז שבת, אַז לויפן טאָר מען נישט, — גייט ער נאָך. און אַזוי ווי פּאַמעלעך ער גייט, אַזוי פּאַמעלעך הויבט אויך דאָס פלעמל אָן צו גיין, און דער מהלך צווישן אים און דעם פלעמל ווערט נישט לענגער, נישט קירצער. גייט ער. טיילמאָל רופט זיך אים עפּעס אָן אין האַרץ: שמערל, זיי קיין נאַר נישט, נעם אַראָפּ דאָס כאַלאַטל, טו אַ שפרונג־אויסער און וואַרף עס

אַרויף אויף דעם פּלעמל! פאַרשטייט ער אָבער, אַז דאָס רעדט אין אים
דער יצר־הרע. דאָס כּאַלאַטל נעמט ער פון זיך אַראָפּ, גרייט צו וואַרפן
איז ער, נאָר, להכעיס דעם יצר־הרע, מאַכט ער נאָך קלענערע טריט,
און דערפרייט זיך, זעענדיק, אַז זייט ער מאַכט קלענערע טריט, רוקט זיך
דאָס פּלעמל אויך פּאַמעלעכער. גייט ער אַזוי פּאַמעלעך דעם פּלעמל
נאָך און גייט, קומט ער פּאַמעלעך ארויס פון שטעטל. דער וועג שלענגלט
און דרייט זיך איבער פעלדער און לאָנקעס, און דער מהלך צווישן אים
און דעם פּלעמל ווערט אַלץ ניט לענגער, ניט קירצער, און אַז ער
זאָל וואַרפן דאָס כּאַלאַטל, וואָלט ער צום פּלעמל ניט דערגרייכט.
דערווייל בּערהדערן זיך אים אין קאָפּ די געדאַנקען: ווען ער זאָל כאַפּן
דעם אוצר, וואָלט ער אויף דער עלטער קיין האַלץ־העקער ניט גע־
חען; ער האָט שוין ניט דעם כּוח צו דער אַרבעט, וואָס אַמאָל. דעם
ווייב וואָלט ער געקויפט אַ שטאָט אין דער ווייבערשער שול, זי זאָל
ניט האָבן קיין פאַרשטערטע שבתים און ימים־טובים דערפון וואָס
מען לאָזט זי אין ערגעץ ניט זיצן, ראש־השנה און יום־כּיפּור פאַלט
זי נעבעך גאָר פון די פיס — די קינדער האָבן איר די כּוחות צוגענומען!
און ער וואָלט איר אַ נײַ קלייד געמאַכט, אַ פּאָר שנירלעך פּערל גע־
קויפט... די קינדער וואָלט ער אין בעסערע חדרים אָפּגעגעבן, פאַר
דעם עלטסטן מיידל וואָלט ער זיך שוין אומגעקוקט וועגן אַ שידוך. אַזוי,
נעבעך, טראָגט זי דער מוטער נאָך די קײַשלעך מיט אויבס, און האָט
קיינמאָל קיין צייט ניט אַפילו זיך רעכט צו פאַרקעמען. און צעפּ האָט
זי לאַנגע, לאַנגע, און אויגן — ווי אַ סאַרנע...
— עס וואָלט אַ מצווה געווען צו כאַפּן דעם אוצר...
— ווייטער דער יצר־הרע! — טראַכט ער, — אַז עס איז ניט
באַשערט, איז ניט! אין דער וואָכן וואָלט ער שוין געוווסט וואָס ער
האָט צו טאָן... וואָלט דאָ זיין יאַנקל געווען, וואָלט ער שוין ניט גע־
שוויגן... היינטיקע קינדער — ווער ווייסט, וואָס זיי טוען אַלע שבת...
דער ייִנגערער איז אויך ניט בעסער. אויסן מלמד מאַכט ער חוזק...
ווייל ער אַ קלאַפּ טאָן, רײַסט מען אים אויס די באָרד... און ווער האָט
צייט אויף זיי אַכטונג צו געבן? — אַ גאַנצן טאָג האַק און זעג...

ער זיפצט אָפּ און גייט אַלץ ווייטער און ווייטער, און וואַרפט פון צייט צו צייט אַן אויג אין הימל אריין: „ריבונו של עולם, וועמען ווילסטו דאָ אויספּרוּוון? שמערל האַלץ־העקער? ווילסט געבן, גיב!“ דאַכט זיך אים, אַז דער אוצר הויבט זיך אָן צו רוקן אַביסל פּאַמעלעכעד, נאָר אין דער רגע דערהערט ער, אַ הונט — בילט. דערקענט ער דאָס בילן: דאָס איז פון „וויסאָקע“ — דאָס ערשטע דאָרף הינטער דער שטאָט; און ער דערזעט שוין, ווי עס וויגן זיך אין דער פרישער פאַרטאָג־לופט ווייסע פלעקן, דאָס זענען די וויסאָקער פויערישע הייזלעך. און באַלד דערמאָנט ער זיך, אַז עס מוז שוין זיין אַ תחום־שבת; שטעלט ער זיך אָפּ.

— יאָ, עס איז אַ תחום־שבת, — טראַכט ער, און זאָגט, ווי אין דער וועלט אריין: — וועסט מיך נישט אַראָפּפירן פון וועג! עס איז נישט קיין גאָט־זאַך, גאָט מאַכט נישט קיין חוזק פון מענטשן — מעשׂה לך איז עס! און ער ווערט אַביסל ביזלעך אויפן בעל־דבר, און דרייט זיך צוריק אוים צום שטעטל, און גייט האַסטיק צוריק. טראַכטן טראַכט ער: אין דער היים אויסזאָגן וועל איך נישט; ערשטנס, וועט מען מיר נישט גלויבן... און אַז יאָ, וועט מען לאַכן פון מיר! און צו וואָס זאָל איך מיך רימען?... דער בורא־עולם ווייסט — איז גענוג. און זי וואָלט זיך נאָך אפשר געבייזערט, ווייס איך? די קינדער אַוודאי — נאַקעטע און באָרוועס, נעבעך! צו וואָס זאָלן זיי עובר זיין אויף „כיבוד אָב“...

ניין, ער וועט עס פאַרן מויל נישט ברענגען... ער וועט אַפילו דעם ריבונו של עולם דעריבער קיינמאָל נישט דערמאָנען. האָט ער דערמיט עפּעס גוטס געטאָן, וועט ער אַליין געדענקען...

און פּלוצים דערפילט ער אין זיך עפּעס אַ מאָרנע, ליכטיקע רואַקייט, אין אַלע איברים צעגיסט זיך אים אַ שטילער נחת. „געלט איז פאָרט נישט מער ווי קוי און שפּיי! עשירות קאָן נאָך אַראָפּפירן פון רעכטן וועג“. און עס ווילט זיך אים דאַנקען גאָט דערפאַר, וואָס ער האָט אים נישט געבראַכט צו קיין ניסיון. עס ווילט זיך אום כאָטש אַ ליד זינגען. „אבינו מלך“ דערמאָנט ער זיך פון די ותיקע יאָרן, נאָר ער פאַרשעמט זיך פאַר זיך אַליין און האַקט אָפּ. ער וויל זיך דערמאָנען

אַ הזנישע זאַך, אַ סינדיקס, — פּלוצלונג אָבער דערזעט ער, אַז דאָס דאָס אייגענע פּלעמל, וואָס ער האָט געלאָזט הינטער זיך, איז אים צוריק ארויסגעקומען פון פאַרנט, און עס רוקט זיך פאַר אים גאַנץ פּאַמעלעך צום שטעטל, צום שטעטל... און דער מהלך צווישן אים און דעם פּלעמל ווערט ווייטער נישט לענגער, נישט קירצער, גלייך דאָס פּלעמל שפּאַצירט, און ער שפּאַצירט — אַזוי אַביסל לכבוד שבת. פריִיט ער זיך שטיל און קוקט נאָך. דער הימל ווערט בלאַסער, שטערנדלעך הייבן זיך אָן לעשן, דער מיזרח רויטלט זיך אביסל, עס צעגיסט זיך ווי אַ שמאָל רויטלעך טייכל אין דער לענג — און דאָס פּלעמל רוקט זיך אַלץ אין שטעטל אריין, גייט אין זיין גאַס. אָט איז זיין שטוב. די טיר פון זיין שטוב, זעט ער, שטייט אָפן. ער האָט זי, אפנים, פאַרגעסן צו פאַרמאַכן... און אָט: דאָס פּלעמל גייט אַריין, צו אים אין שטוב אַריין גייט עס! גייט ער נאָך, זעט ער, ווי עס לאָזט זיך, דאָס פּלעמל, אונטערן בעט ארונטער. אַלע אַרום שלאָפן, — גייט ער שטיל צו, בויגט זיך איין, זעט ער, דאָס פּלעמל דרייט זיך אונטערן בעט ווי אַ דריידל, אויפן אָרט. נעמט ער און וואַרפט ארונטער אונטערן בעט דאָס כאַלאַטל און דעקט דאָס פּלעמל צו, — קיינער הערט נישט; און דאָ גנבעט זיך שוין אין שטוב אריין אַ גאָלדענער מאָרגן־שטראַל דורך דעם שפּאַלט פון לאָדן.

זעצט ער זיך אויפן בעט, טוט אַ נדר, אַז איבער שבת וועט ער קיינעם קיין וואָרט נישט זאָגן, קיין האַלב וואָרט נישט — עס וועט קומען, חלילה, צו חילול שבת... זי וועט זיך נישט איינהאַלטן; זיי, די בנים, אַוודאַי נישט, זיי וועלן באַלד איבערציילן, באַלד וויסן וויפל! און באַלד וועט דער סוד פון שטוב אַרויס, און אין שול, אין בית־המדרש און אין אַלע גאַסן וועט ווערן אַ גערעדעריי וועגן זיין עשירות... וועגן מזל... און קיינער וועט נישט דאַווגען, נישט וואַשן זיך, נישט בענטשן, ווי עס דאַרף צו זיין — און ער וועט נאָך פאַרזינדיקן זיין הויזגעזינד און אַ האַלבע שטאָט, ניין — קיין פּיפּס ח״ו טש... און ער ציט זיך אויס אויף דעם בעט און מאַכט זיך שלאָפן.

און אין דעם זכות, אַז ער האָט נאָך הבדלה זיך אַראָפּגעבויגן אונטערן בעט און אויפגעהויבן דאָס כּאַלאַטל, איז אונטן טאַקע געלעגן אַ זאַק מיט אַלף אלפי אַלפים דינרין, כּמעט אָן אַ שיעור — אַ גרויס בעט געווען! — און איז טאַקע געוואָרן אַ גביר שבגבירים.

און ער האָט שוין אָפּגעלעבט אין נחת די יאָרן.

נאָר דאָס ווייב פלעגט אים אַלעמאָל אין נחת פאָרוואַרפן: ריבונו של עולם, ווי האָט עס אַ מענטש אַ האַרץ ווי אַ שטיין, אַ גאַנצן זומערטאָג אַ וואָרט נישט צו זאָגן, פאַרן אייגענעם ווייב קיין איינציק וואָרט... און איך האָב, — דערמאָנט זי זיך, — דאָמאָלסט ביי „גאָט פון אברהם" זיך אַזוי אָנגעוויינט, אַזוי אָנגעוויינט... עס איז קיין דרייער אין שטוב נישט געווען...

און ער טרייסט זי מיט אַ שמייכל:

מער חייםט, אפשר האָט זיך עס טאַקע אין זכות פון דיין „גאָט פון אברהם" אַזוי גוט אויסגעפירט.

שרה בת טובים

און

די מעשה וואס איך וויל יעצט דערציילן, איז אן אויסטערלישוואונדער־ לעכע מעשה, און — אן אמת גמור. זי איז אין קיין שום ספר נישט גע־ דרוקט, אין קיין קהלשן פנקס נישט פארשריבן; איך האב זי בקבלה איש מפי איש און שטאמט פון א גרויסן ארט...

און געשען איז די מעשה פארצייטנס, ווען עס זענען נאך אזוי פיל שטעט און דערפער נישט געווען; א וועלט מיט „וואלד אויס, וואלד איין". און געטראפן האט זיך עס אין מיירן דער מדינה, א יידישע קהילה איז זעלטן. משפחותווייז אין דערפער פארזייט, אין וועלדער פארשפרייט; אן תורה, אן תפילה בציבור, אויסער ימים־נוראים, ווען מען ציט מיט קינד און קייט אין די ווייטע שטעט אריין.

זיצט זיך דאמאלסט א ייד א שוויגער ביי א גראף אין א דארף; פרנסה רינגט איבערן מזיל... פינף הונדערט קי מעלקט ער דעם גראפס; זיינע אייגענע אויך אביסל. האט ער א פולן קעלער מיט פר־ שער און קעז, א בוידעם מיט תבואות, פלאקס און פעלעכלער, און דער שייטער אין בוזעם וואקסט אין דער דיק, און דאס קניפל ביי דער

שוויגער — פאכטער, ארענדאר פון מילכיקי.

שווייגערין באַזונדער, און אַ זון וואַקסט אַ געזונטער, אַ ווילער, ווי אַ יונגער בוים אין וואַלד.

און פון דעסטוועגן, איינמאָל אין אַ ווינטער־נאַכט, זיצט דער שווייגער ביי אַ וועקסן־ליכט ביים טיש איבער די חשבונות, מיט דעם שפּיץ ווייסלעכער באָרד צווישן די ציין, דער שטערן גערונצלט, ווי פון שווערע זאָרג, און קוקט מיט פאַרנעפּלטע אויגן אין פענצטער אַריין...

— דו זינדיקסט, מיין מאַן! — וועקט אים פון די געדאַנקען דער שווייגערינס קול. פון דער צווייטער שטוב איז זי אַריינגעקומען, צום שלאָפנדיקן זון געקוקט, און איר פּנים שטראַלט.

— הערסט, איבערגעבויגן האָב איך זיך איבער אים... די בעקלעך רויטלען זיך, ווי אַ פרישער פרימאָרגן און דער אָטעם איז רויק און שטיל, און שמעקט נאָך פרישע עפּל...

— דאָס איז טאַקע מיין זאָרג, — ענטפערט דער שווייגער, — מען וווינט אין אַ דאָרף, ווייט פון אַ יידישער קהילה, און יאָרן ציען, יאָרן פליען; ווו נעמט מען אַ שידוך פאַר אונזער זון, ווי אַזוי וועט מען אים פאַרקנסן?

— גאָט וועט העלפן, — טרייסט די שווייגערין, — ער האָט ביז אַהער אונדז נישט פאַרלאָזט...

— אָט דאָס איז טאַקע, — מאַכט דער שווייגער, — גאָטס הילף דאַרף מען, און אין וועלכן זכות? קיין יודע ספר בין איך נישט, לערנען לערן איך נישט, צווישן יידן וווינט מען נישט, נאָר איין מצווה קאָנען מיר מקיים זיין, — הכנסת־אורחים הייסט די מצווה — און זע! — ער ווייזט איר מיטן בליק צום פענצטער־צו — איז אָנגעפאַלן אַ שניי פון הימל, אַ גרויסער שניי, האָט ער די שטעגן פאַריאָגט, די וועגן פאַרשיט, און טעג און אפשר וואָכן, וועט קיין אורח איבער דער שוועל נישט קומען...

הויבט ער זיך אויף, און גייט אַרויס, זען, וואָס אין דרויסן טוט זיך. זי נעמט זיך די בעטן צורעכט מאַכן, זאַמט ער זיך אָבער צו לאַנג, ווערט איר אומעטיק, לאָזט זי אָפּ דאָס בעטגעוואַנט, גייט צום פענצ־

טער צו און פויקט מיט די דיקלעכע פינגער אין דער שויב צום מאַן אַרויס.

איז אָבער די שויב געפרוירן, קלינגט זי העל נישט אָפּ; כאַפּט זי די שאַל אויף זיך, און גייט נאָך דעם מאַן פאַר דער טיר. זעט זי, אַז דער מאַן, וואָס הערט נישט אירע טריט און קערט זיך נישט אום, שטייט פאַרקוקט אויפן זויג פון וואַלד אַרויס. קוקט זי אים, פאַרוווּנדערט, נאָך, ועען זיי ביידע צוזאַמען, ווי איבערן פאַרשאָטענעם וועג פון וואַלד גייט אַ געשטאַלט, אַ ווייבערישע, אין אַ הויב אַ הויכער, אין אַ טערקישער שאַל. און די שאַל איז איבער די אַקסל נאָר פאַר שיינקייט וועגן פאַרחאָרכן, גלייך אַ לינדע זומער־נאַכט; נישט איינגעוויקלט איז זי אין דער שאַל, פריי פליען רעכטס און לינקס די עקן פון איר, גלייך זיי וואָלטן אירע פליגל געוועזן... און נישט זי גייט אין שניי, זי שווימט איבערן שניי, קיין פוס פאַלט נישט אַריין, לאָזט קיין צייכן איבער.

קוקן זיי ביידע פאַרגאַפט, ביז די געשטאַלט קומט צו צו זיי און פרעגט, צי זי קען נישט רוען אַ שעה ביי זיי אין שטוב...

קומט דאָס פאַר־פאָלק אַ ביסל צו זיך, קוקן זיך איבער, פירן מיט גרויס פרייד דעם ווייבערישן וווּנדערלעכן גאַסט אין שטוב אַריין, גאָט האָט זיי אַ גאַסט באַשערט! און ווילן וועקן דעם משרת, הייסן מאַכן וואַרעמס אַ גלעזל; און די שוויגערין לויפט צו צו דער שאַנק און עפנט זי ברייט און וויל אַרויסנעמען פון שענסטן און בעסטן עסן און טרינקען, און אויסגעמאַכטס, און זיסן בראַנפן אַביסל. דער אויסטערלישער גאַסט זאָגט אָבער: ניין! זי וועט גאָרנישט פאַרזוכן, גאָרנישט טועם זיין, אַז זי דאַרף נישט, נאָר אָפּרוען וויל זי זיך אַביסל, זי גייט אין אַ נייטיק שליחות... גיט זיך די שוויגערין אונטער, צינדט־אָן נאָך אַ וועקסך ליכט, פירט דעם גאַסט אין אַ באַזונדער חדר אַריין; ווייזט ־אָן אויף אַ גרויס בעט, אויף בעטגעוואַנט ווי שניי, קישנס פוכענע, אַ לייכט וואַרעם איבערבעט... און ווילט איר נישט עסן, נישט טרינקען, — שלאָפט אייך געזונטערהייט.

שלאָפן אָבער, זאָגט די געשטאַלט, וועט זי נישט, נאָר אָפּרוען

אַביסל, ווייל זי האָט נאָך אַ ווייט שליחות. און אַז די שוויגערין וויל זי איבערלאָזן אין שטוב, האַלט זי זי איין און פרעגט, וויפל עס קומט פאַרן חדר, וואָרים אָוועקגיין וועט זי שטיל, און וויל קיינעם נישט וועקן, וויל זי איבערלאָזן געלט.

שפּרינגט די שוויגערין אָפּ טיף געקרענקט: קיין געלט נעמט זי נישט, אויף קיין פאַל נישט... דאָס איז דאָך די איינציקע מצווה, וואָס זיי קאָנען מקיים זיין אין דאָרף; אין דעם זכות נאָר העלפט זיי דאָך גאָט, און וועט — גיט זי מיט גרויס בטחון צו — ווייטער העלפן!

צעשמייכלט זיך די געשטאַלט און פרעגט:

— פעלט אייך עפּעס דען? האָט איר נאָך אַ בקשה צו גאָט?

— חס ושלום!... מיזעימיר. ברוך השם, איך און מיין מאַן געזונט, און אונדזער זון זאָל לעבן אַוודאי... און פרנסה, ברוך השם, אַריבערן מויל... נאָר וועגן אַ זיווג גייט...

און זי דערציילט וועגן איר זון, וואָס ווערט זיבעצן יאָר אַלט... און מען וווינט אין אַ דאָרף, צו אַ קהילה איז ווייט...

— און וואָס טוט איר דערצו?

— מען האָפט צו גאָט, מען בעט זיין ליבן נאָמען... דער מאַן אויף זיין לשון, זי אויף איר לשון... אַלע געבעטן בעט זי אויס, אַלע תחינות קאָן זי אויסווייניק במעט, שרה בת טובימס אַלע זיסע, האַרציקע תחינות... נאָר איינע, דער עיקר, האָט זי שוין מיט טרערן דורכגענעצט, די זיווג תחינה...

— גאָט וועט העלפן, — שמייכלט די געשטאַלט... אַ סימן האָט איר, קיין געלט פאַרן חדר ווילט איר נישט, גיב איך אייך אַ מתנה פאַר אייער זונס כלה וועגן.

אַזוי זאָגט זי עס און נעמט דערביי פון אונטער דער טערקישער שאַל די מתנה אַפיר: אַ פּאָר גאָלדענע פאַנטאָפעלעך מיט פּערעלעך באַנייט... בליצט עס אין דער שוויגערינס אויגן, שטופּט איר די געשטאַלט די פאַנטאָפעלעך אין דער האַנט אַריין און זאָגט:

אַ מתנה פון שרה בת טובים, — און פאַרשווינדט...

און אַז דער שווייגער האָט זיך נישט געקאָנט אויפֿן ווייב דער־וואַרטן, האָט ער אַנגעקלאַפּט אין טיר און נישט באַקומענדיק קיין ענטפֿער, דערשראָקן די טיר געעפֿנט, זעט ער, דאָס ווייב שטייט אַליין אין מיטן שטוב מיט אַן אָפֿן מויל, אויסגעגלאָצטע אויגן, און גאָלדענע פּאַנטאָפֿעלעך אין דער האַנט.

2.

אין דער זעלבער צייט, אין דער זעלבער מדינת סיירן, נאָר מייל, מיילן ווייט פֿון שווייגער, און נישט ווימנדיק פֿון שווייגער, האָט אין אַ טיפֿן וואַלד אַ ייִד געוווינט, אַ קוילן־ברענער. האָט אַ שטיבל אין וואַלד און אַן אויוון געדונגען, אויך ביי אַ גראַף. נאָר דער ייִד איז אַן אָרעמער געווען און אַ שווערע פּרנסה געהאַט: זאַמלען דאָס אָפּגעפֿאַלענע פֿון ביימער: זומער — אָפּגעדאַרטע צווייגן, ווינטער — קאָרע געפּלאַצטע פֿון פֿראָסט און נאָך יעדן געוויטער — דאָס אָפּגעהאַקטע פֿון דונער און אָפּגעריסענע פֿון ווינט, און טראָגן צום אויוון און אויף קוילן פֿאַר־ברענען. קומט ער פֿאַרנאַכט אַהיים אַ מידער, אַ שוואַרצער... האָט אים אָבער זיין ליבער נאָמען אַ זיס טעכטערל באַשערט (דער ייִד איז אַן אַלמן געווען), קומט זי אים אַנטקעגן מיט פֿרייד, און העלפֿט אים וואַשן און איבערטאָן זיך און גיט אים צו עסן און צו טרינקען און מאַכט אים פֿיין דאָס געלעגער צורעכט...

און קאָן ער נישט איינשלאָפֿן, — און, זייט ער איז אַן אַלמן גע־וואָרן, טרעפֿט זיך עס אים גאַנץ אָפֿט, — צינדט זי אַ קינעלע אָן; אָדער, ווען קלאָרע נעכט, שטעלט זי זיך קעגן דער לבֿנה צום פֿענצטערל, און לייענט הויך אירע הייליקע ספֿרים אויף עבֿרי־טייטש. די מוטער האָט זי אויסגעלערנט, די ספֿרים בירושה געלאָזט: צאינה־וראינה, קבֿ הישר, תּחינות פֿון שׂרה בת טובֿים... לייענט זי אים הויך... ער, אַ פּראָסטער ייִד, הערט זיך איין, ביז די אויגן קלעפּן זיך אים צו, דאַכט זיך אים, אַז י ע נ ע לייענט, די מוטער לייענט; און ער שלאָפֿט רויק איין, איינגעוויגט פֿון זיסן קול און די ווערטער די הייליקע...

קומט איר אַמאָל אַ זייער האַרץ־ווייטיקע תחינה אין דער האַנט אַריין, אַ תחינה, וואָס אַ מאַמע זאָגט, ווען זי בעט זיין ליבן נאָמען וועגן אַ זיווג פאַר אַ קינד...

„און זע, ליבער, האַרציקער גאָט, פאַר מיין ליבער, האַרציקער טאָכטער וועגן אַ זיווג, אַ כשרן"... הויבט דאָס מיידל אָן צו פאַרשטיין וועגן וואָס עס גייט, האַקט זי אָפּ און וויל אָן אַנדער תחינה נעמען, אָפּט זיך דער פאָטער:

— ניין, טאָכטער לעבן, ניין... ווייטער לייען... גיב מיר די הייליקע ווערטער אין מויל אַריין, לאָמיך בעטן ביי גאָט פאַר דיר... אַ האַרץ האָב איך, טאָכטערשי, אַ פולס, נאָר, אַ ייד אַ פּראָסטער, קיין ווערטער האָב איך נישט...

מוז זי פאָלגן און לייענט ווייטער און ווייטער. ווי שמעקעדיקער בוימל גיסט זיך די תחינה. לאַנג איינגעשלאָפן איז שוין דער פאָטער — זי מערקט עס נישט, עד שנאָרכט — זי הערט נישט און לייענט... און פּלוצלונג וועקט זיך אויף אַ נישט פאַרשטאַנען בענקעניש אין דעם מיידלס האַרץ, די יתומישע נשמה האָט זיך עפּעס פאַרבענקט... עס קלאַפּט דאָס הערצל־קליין, פייכט אָן געפלדיק ווערן די אויגעלעך פאַר־דעקט, די ריין־קינדעריש בלויע, און דאָס קולעכל ציטערט און ציטערט און ווערט פון באַהאַלטענע טרערן פייכט...

און אינמיטן — עפנט זיך די טיר און אין איר באַווייזט זיך אַ ווונדערלעכע געשטאַלט... אין אַ הויב אַ הויכער און אַ טערקישער שאַל, די אויגן לייכטן אַזוי לייטנעליק זיס, אַז דאָס איינגעשרומפּענע בנימל שטראַלט.

— טאַטע! — וויל זי דעם פאָטער וועקן. לייגט אָבער די אַלטע די פינגער אויבער די ליפּן, ווערט דאָס מיידל שטיל, בלייבט זי, ווי אין אַ פאַרכישופטן חלום שטיין. און די אַלטע גייט צו צום טיש און זעצט זיך, און שטרעקט אויס די האַנט, און ציט דאָס מיידל זיך צום האַרצן צו...

— שרעק זיך נישט, מיידעלע, — זאָגט זי, — שרה בת טובים ביך בין

איך... מײנע תחינות האָסטו געלײענט... און עס איז אַ שטילע נאַכט, האָב איך אין מײן שטילער רו דײן זיס קול געהערט, בין איך געקו־מען צו דיר און האָב דיר אַ מתנה געבראַכט...

און נעמט פון אונטער דער טערקישער שאַל די מתנה אַפיר.

— זע, ליב קינד... אָט, סאַמעט געשװירענער אַ שטיק... אויף אַ בײטעלע צוגעשניטן... און פול, אַלערלײ קאָלירן זײדענע פול, צום אויבנײען, דאָס בײטעלע... און פעדים נאָך דערצו זילבערנע, און גאָלדענע אויך אַביסל, און פליטערלעך דערצו, אויך זילבער און גאָלד... און אַזוי, זעסטו, נײט מען, טעכטערל, און אַזוי װערט געשטיקט... האַלט די נאָדל פעסט, לויף מיט די פינגערלעך געשיקט... זעסט, אַ מגן־דודל גײט, און אָט בליען בלימעלעך אַרויס... פרישע, װי אין װאַלד אין זומער צײט... אַ תפילין־בײטעלע נײ, אַ מתנה מאַך, פאַר דײן באַשערטן אַ מתנה, װי דײן ליבע מאַמע האָט דײן ליבן טאַטן געשענקט...

און די אַלטע לערנט, און דאָס מײדעלע שטיקט און העפט...

און אַז דער פרימאָרגן בליט, כאַפּט זיך דער פאָטער אויף, די טאָכ־טער זיצט אַלײן אין שטוב מיט אַ תפילין־בײטעלע אין די הענט — סאַמעט, זילבער און גאָלד...

.3

און אַז דעם שװיגערס זון איז אַלט געװאָרן זיבעצן יאָר, האָט מען אים אַרויפגעזעצט אויף אַ װעגעלע און געשיקט אין דער װעלט אַרײן, זיך אַ כלה זוכן צו שרה בת טובימס פאַנטאָפעלעך...

פאָרט ער װאַלד־אויס, װאַלד־אײן, איבער דערפער און שטעט. כלה־מײדלעך װי זאַמד און ערד — קײן אײנער פּאַסן די פאַנטאָפעלעך נישט...

פאָרט ער אַ יאָר, פאָרט צװײ, נישטאָ און נישטאָ. פאַרלירט ער די אמונה דערין, קערט ער אַהײם; ער װעט טאַטע־מאַמע זאָגן: ס'איז אַ חלום געװען; אַזעלכע פיסלעך קלײנע זענען נישט פאַראַן...

פאָרט ער אהיים, און פאָרט, און פאָרט פון וועג אראָפּ, און פאַר־בלאָנדזשעט אין אַ וואַלד. דעמבעס מיט דעמבעס, ריזן ביי ריזן שטייען, נישט אויס און נישט איין. בלייבט ער שטיין; פריטיק איז, די זון גייט אונטער און לאָזט זיך, אַ פייערדיקע קויל, אַלץ טיפער און טיפער אראָפּ. דער אָוונט פאַלט צו — שטעלט ער זיך שיר־השירים זאָגן, און גייט, שיר השירים זאָגנדיק, אין וואַלד אַרום. האַלט זיך נאָר פון וועגעלע נישט ווייט, און פון פערד, וואָס פּאַשעט זיך... און שטיל רוישט, ביים אָוונט־ווינטל, דער וואַלד, גלייך ער וואָלט אים שיר השירים נאָכגע־זאָגט... און שטיל ווערט און טונקעלער, און פּלוצלונג פלאַמט צווישן די ביימער אַ פענצטערל אויף, לויפט ער צו מיט פרייד און קלאַפּט אָן:

— ווינט דאָ אַ ייד?

— אַ ייד!

אַ ייד קומט פון שטיבל אַרויס, באַווייזט זיך אויף דער שוועל.

— שלום־עליכם, אַ ייד!

— עליכם־שלום, — ענטפערט דער יונגערמאַן, — קאָן מען האַלטן שבת ביי אייך?

— האַלטן יאָ, — ענטפערט מיט אַ טרויעריקן שמייכל דער ייד, —נאָר עסן האָב איך נישט וואָס...

— עסן האָב איך, — ענטפערט דער יונגערמאַן, — און טרינקען אויך, — קומט מיט מיר צום וועגעלע צו, פון אַלעם גוטן אָנגעגרייט.

אין אַ שעה אַרום נאָך קבלת־שבת זיצן זיי שוין ביידע נאָך קידוש ביים טיש... און זינגען זמירות און עסן... זעט דער יונגערמאַן ווי פון יעדן מאכל נעמט דער אַלטער און איז קוים וואָס טועם אַביסל, און טראָגט באַלד די רעשט פאַר דער טיר אַרויס, מיינט ער, — פאַר אַ קעלבל צי אַן עוף... איז ער דאָך נישט אַזוי אָרעם, דער ייד, פאַרוואָס האָט ער קיין שבת נישט געמאַכט... אַ יונגערמאַן, פרעגט ער אים:

זאָגט דער אַלטער: — ניין, אַן אָרעמער קוילן־ברענער בין איך... קיין קאַלב, קיין עופות פאַרמאָג איך נישט... נאָר אַ זיס טעכטערל האָב איך, באָרוועס גייט זי, נעבעך, שעמט זי זיך באָרוועסערהייט און

שטוב אַרייַנצוקומען... זיצט זי און עסט פאַר דער טיר...

נעמט דער יונגערמאַן מיט האַריק־קלאַפּעניש די גאָלדענע פּאַנטאָ־פלען פון בוזעם אַרויס און גיט זיי דעם אַלטן איבער:

— גייט, מעסט זיי אייער טאָכטער אָן... צי זיי פּאַסן, זעט...

קומט דער אַלטער צוריק: — זיי פּאַסן...

4

און ביים רייכן שוויגער איז אַ חתונה געווען... ער האָט מיטן קוילן־ברענער אַ שידוך געטאָן, און די חופּה האָט מען אין שטאָט גע־שטעלט. און אַז מען איז פון דער חופּה געגאַנגען, האָט זיך פּלוצלונג אַ געשטאַלט באַוויזן, אין אַ הויב אַ הויבער, אין אַ טערקישער שאַל, אַ פּנים אַן אַלטס, נאָר אויגן לייטזעליקע און יונגע, און האָט קעגן חתן כלה מיט אַ קוילעטש געטאַנצט...

און נישט אַלע האָבן געוווּסט, ווער דאָס איז...

דער אַרענדאַר

קאַפּיטל 1

אַן אַרענדאַר אַ קמצן און תפילות פון אַן אשה

אין

פוילן דער מדינה, הינטער צוויזמער, חאָס ביי דער ווייסל, האָט געלעבט אַ ייד אַן אַרענדאַר.

איז דער אַרענדאַר געווען אַ גרויסער חשוב ביים פּריץ, און דער פּריץ איז אַ גרויסער מאַגנאַט געווען, איז ער, דער אַרענדאַר, געקומען צו גרויס עשירות.

האָט ער געהאַט פאָלוואַרקעס מיט וואַלד און פעלד, און הערטשאַפטן פון שאָף און רינדער, און הייזער, און ברייזער, און מילן — אויף וואַסער און אויף ווינט; און מזומנים גאָר פיל, אַ חוץ חובות ביי לייט...

מילא, אַז זיין ליבער נאָמען שענקט מזל, איז אַוודאַי גוט.

איז אָבער דער ייד אַ גראָב נפש געווען, און אַ קמצן אַ גרויסער, און נישט געוווסט פון קיין צדקה: נישט מיד־ליד, נישט ר׳ מאיר־בעל־

פאָלוואַרעק, פאָלוואַרקעס — נחלות, גיטער.

ברייזער (ברויז) — פאַבריקן פון ווייַן, בראָנפן, ביר.

הנם, נישט מעות־חיטין, גאַרנישט, — און לאָזט נישט קיין אורח איבער דער שוועל.

אַ ווייב האָט ער געהאַט דווקא אַן אשה צנועה והשובה, פלעגט ער איר אָנטאָן געבריוונטע לייד פאַר אַ גראָשן צדקה וואָס זי פלעגט טאָן אַן זיין ווידסן; פייניקן פלעגט ער זי דערפאַר.

ווילע קינדער האָט ער געהאַט, — אפנים, אין דער מוטער אריין געראָטן, — האָט ער די ייגגלעך אין חדרים אַריין, אין שטאָט אריין נישט געשיקט; עס זענען אים די פערד אַ שאָד געווען. און ביי זיך קיין רעכטן מלמד נישט געהאַלטן, נאָר אַ בעלפער בחצי־חינם, וואָס האָט זיי קוים עברי אויסגעלערנט.

האָט פון דעם די אשה נאָך מער צער געהאַט.

פלעגט זי גאַנצענע טעג ווערגן זיך מיט די טרערן אין האַלדז. ביינאכט מיט די טרערן, די שטילע, אויסנעצן די קישנס. און ערשט ימים־נוראים, אַז מען פלעגט קומען אין שטאָט אריין, האָט זי אין עזרת־נשים זיך רעכט אויסגעוויינט דאָס האַרץ, די וועלט איינגעריסן.

און אַ תפילה אַן איינאיינציקע האָט זי געהאַט אויף די ליפּן און אינם צעוויטיקטן האַרץ:

„זאָל זיין ליבער נאָמען זיך מרחם זיין אויף איר מאַן און איבער־בייטן זיין האַרץ צום גוטן. זאָל ער נישט זיין אַזוי אריינגעטאָן אין דער תאווה פון עשירות און אין עולם הזה פון אכילה ושתיה... זאָל ער די נשמה אויך נישט פאַרגעסן, — זי זאָל, חס־ושלום, אַז עס וועט קומען די צייט, נישט פאַרפאַלן ווערן אויף כף הקלע"...

און אַזוי האָט זי געבעטן:

„זע, ריבונו של עולם, גוטער גאָט, האַרציקער גאָט, ער זאָל באַ־צייטנס נאָך תשובה טאָן"...

„זאָל ער מיט אַ ברייטער און פולער האַנט צדקה געבן, זאָל ער אַ מכניס אורח ווערן, און זאָל מחנך זיין די קינדערלעך אין גאָטס וועג, און מגדל זיין לתורה ולחופה ולמעשים טובים"...

האָס קאָן מער טאָן אַ צעבראָכן האַרץ פון אַ ײדענע?

קאַפּיטל 2

אַן אָרעמער גייער לאַכט און
דער אַרענדאַר גייט זיך באָדן

איינמאָל, פרייטיק ביינאַכט.
זומער־לעב געווען, אַ טאָג — אַ גאָלדענער.

זיצט דער אַרענדאַר, מיט דער גאַנצער מישפּחה, אונטערן פרייען הימל, אין גערטל פאַרן הויז, ביים אָנבייסן.

אַ דעמב אַ ריז, מיט צעלאָזטע צווייגן איז אין גערטל געשטאַנען. האָט מען אינם שאָטן פונם דעמב דעם טיש געדעקט, מיט כל־טוב: פיש, פלייש און צימעס און אַ שטרודל, — ביים פּריץ אויסגעלערנט; און אַ פלעשל אַלטן מעד ביים טיש, — כיד הגביר.

זיצט ער זיך אויבן־אָן, דער אַרענדאַר, שעפּט נחת פון דער אכילה, פאַרטרינקט מיטן אַלטן מעד, און איז מקבל תענוג פונם עולם הזה, סמאַטשקעט מיט די פעטע ליפּן.

קומט פון צווישן די ביימלעך אין גערטל פלוצלונג אַרויס אַן אָרעמער גייער, מיטן פעקל אויף די אַקסל...

וואָס טראָגט אַרום אַ גייער? בענדער און בענדלעך, קעמלעך, נאָדלען און האָר־נאָדלען, און שפּילצייג פאַר קינדער... וכדומה אַזעלכע קלייניקייטן.

דערזעט ער די מישפּחה ביים טיש, שטעלט ער זיך שטיל אָפּ, לאָזט אַראָפּ דאָס פּעקל פון די פּלייצעס, גלייכט זיך אַביסל אויס — אַן אַלטער, גרויער ייד געווען, און אַ שוואַכער, נעבעך.

בעט ער זיך, דער אָרעמער גייער:

— קויפט עפּעס, יידן, לאָמיך פאַרדינען אויף שבת...

ווייל זיך צו אים די אשה אויפהייבן; וואַרפט אויף איר דער אַרענדאַר אַ בייזן בליק, בלייבט זי, נעבעך, זיצן...

— זעט, — מאַכט דער גייער, — די זון איז שוין אַזוי הויך, און

אין האָב נאָך אויף שבת קיין סימן און קיין צייכן נישט...

— אַוועק! — טרייבט דער אַרענדאַר, טרינקענדיק...

— שענקט מיר כאַטש, — רופט זיך אָן דער גייער, — אַ ביסן אין מויל אַריין. די נשמה צו דערכאַפּן... כאַטש וואַסער אַ טראָפּן; ס׳ברענט אַזוי די היץ...

שלינגט די אשה די געזאַלצענע טרערן און שווייגט. קאָנען די קינדער נישט צוזען דער מוטערס צרות און דעם גייערס נויט, און הויבן זיך אויף, און גייען אַוועק פון טיש, טיפער אין גערטל אַריין, און דער אַרענדאַר שפּרינגט אויף מיט גרויס גרימצאָרן:

— בעטלער, קבצנים האָב איך פיינט, הערסט? ! כ׳רוף דעם משרת, ברעכט ער דיר אַ ביין!

הויבט דער גייער צוריק אויף דאָס פּעקל אויף די פּלייצעס, קרעכצט אָפּ און, האַלטנדיק אין גיין, פרעגט ער:

— און פאַר גאָט, אַרענדאַר, האָט איר גאָר קיין מורא נישט?

— ניין!

און ער צעפּראַלט זיך, דער עם־הארץ:

— וואָס קאָן אים גאָט טאָן?

וועט ער שיקן אַ פייער פון הימל און אַוועקלאָזן די הייזער, ברויזער און די מילן, מיט די שפּייכלערס מיט תבואות מיטן רויך, — בלייבן אים נאָך אַלץ די פאָלוואַרקעס מיט וואַלד און פעלד...

און דער אַלטער מער שטייגט אַלץ מער און מער אין קאָפּ אַריין, און ער באַרימט זיך ווייטער:

און זאָל ער יאָרן־לאַנג נישט לאָזן וואַקסן אין פעלד, בלייבט אים נאָך אַלץ די והותר מזומנים אין קאַסע, וועקסלען אין טייסטער.

און זאָל ער שיקן גנבים, זיי זאָלן אויפברעכן די קאַסע און צו־נעמען אַלץ... מאָנט ער אַלץ די חובות אָפּ... זיין פריץ איז דער שופט, און וועט אים גלייבן אויפן וואָרט.

צעוויינט זיך די אָרעמע אשה, די זורעמער הערנדיק, אויף אַ קול, אַז בייט אויך אַוועק פון טיש... צעלאַכט זיך פלוצלונג דער גייער

און נעמט זיין װעג, און פֿאַרשװינדט צװישן די ביימער. און דעם אָרענ־דו׳ר װערט עפּעס אין אַלע איבֿרים הײס.

נעמט ער אַ חאַנטוך פֿון שטוב אַרױס און גײט זיך באָדן צו דער װ״יסל...

קאַפּיטל 3

א פויגל לאכט און דער ארענדאר בלייבט א נאקעטער

באָדט ער זיך אַזױ און קילט זיך, און שעפּט נחת פֿון קאַלטן װאַ־סער, און שװימט — אַ יונג מיט ביינער געהדען! — מיטן װאַסער, קעגן װאַסער, און אַרום און אַרום דער קעמפּע, װאָס איז אין דער מיט פֿון דער װײסל הינטער צװיזמער, און מאַכט קונצן אַלערלײ: אױפֿן רוקן און טריט־װאַסער, און ליגט „שטילע הענט"...

דערהערט ער פֿלוצלונג פֿון דער קעמפּע, פֿון צװישן די נידעריקע ביימלעך, װאָס װאַקסן דאָרט, אַ פֿױגל־קול. פֿאַרנעמט ער אים, דער קול; ער האָט נאָך אַזאַ שפּילן פֿון אַ פֿױגל נישט געהערט...

האָט ער דאָך תּאוה צו אַלעם; מוז ער דעם שפּיל־פֿױגל האָבן, אין שטוב, אין אַ שטײגל האַלטן. אַזאַ שפּיל־פֿױגל האָט דער פּריץ נישט!

שפּרינגט ער אױף דער קעמפּע אַרױף — דערזעט ער דעם פֿױגל...

— אױף אַ צװײגל פֿון אַ נידעריקן ביימל איז ער, דער פֿױגל, גע־שטאַנען, און, אַחוץ דעם זײַן קול, אַ פֿױגל — אַ פֿאַרנעמעניש; אַ גאָל־דענער פֿױגל. און רויק שטײט ער זיך, דער פֿױגל, און זינגט זיך זײַן ליד, גלײַך ער װעט זײַן שונא נישט.

שלײַכט ער זיך, דער אָרענדאַר, צום ביימל צו, און שפּרינגט אונ־טער מיט אַן אױסגעשטרעקטער האַנט אין כאַפּט — לױפֿט אין דער פֿױסט אַרײַן. דער פֿױגל האָט זיך איבערגעהיפּט אין דער שטיל, אױף אַ צװײַג — אַן אַנדערן, אױפֿן ביימל פֿון דער צװײטער זײַט...

קעמפע — אינדזעלע.

גייט ער נאָך, דער אַרענדאַר, אויף די נעגל. שפּרינגט ער ווייטער אונטער, היפּט דער פויגל ווייטער שטיל אַוועק, און שטייט שוין אויף אַן אַנדער ביימל. שלייכט ער זיך ווייטער צו, היפּט דער פויגל, ביי זיין שפּרונג, צו אַ דריטן אַוועק, און שטייט שוין ווייטער, און שפּילט! שלייכט ער זיך אים אַלץ נאָך און נאָך, פון צווייג צו צווייג, פון ביימל צו ביימל... ער שפּרינגט, דער פויגל היפּט... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז דער אַרענדאַר פאַלט אין בעס אַריין און רופט צום פויגל אַזוי:

— וואַרט, וואַרט! כאַפּן וועל איך דיך שוין, מיך וועט נישט מיד מאַכן קיין פייגעלע; נאָר שוין נישט דיין זינגען וויל איך אַצינד, איך האָב דיך שוין פיינט! דערוואַרגן וועל איך דיך, פייגעלע, און וואַרפן פאַר מיין הונט...

צעלאַכט זיך פלוצלונג דער פויגל ווי אַ מענטש, און גיט אַ שאָס אַרויף אין דער הייך, און פאַרשווינדט אונטערן הימל.

בלייבט דער אַרענדאַר שטיין פאַרטומלט. עס דאַכט זיך אים, אַז דאָס איז דער זעלבער קול מיט וועלכן דער אָרעמער גייער האָט געלאַכט. לאָזט ער זיך מרה־שחורהדיק צוריק אין וואַסער אַריין און שווימט שוין אָן גבורות און קומט צוריק איבער דער ווייסל, צום אָרט, וווּ ער האָט זיך אויסגעטאָן, און געפינט די זאַכן נישטאָ!

קאַפּיטל 4

דער אַרענדאַר ווערט ביי זיין אייגן הויז
קיצבה און אַנטלויפט צום פריץ

אַז דער אַרענדאַר האָט דערזען, אַז די זאַכן זענען נישטאָ, האָט ער, ווי דער שטייגער איז פון אַ גראָב נפש, אָנגעהויבן צו פלוכן אויף אַ קול.

וויזע — לאַנקע

מעסער, פאַס — בראַטווע, געהילץ וואָס שווימט אויף אַ טייך.

שילט ער דעם גנב, וואָס האָט אים איבערגעלאָזט אין איין חוים.

דערנאָך לויפט ער אויף־אוךאָפּ ביים ברעג פון דער ווייסל און שרייט, און רופט, — ענטפערט אים אַ צעריסענער דעמפיקער ווידער־קול פון נאָנטן שיטערן וועלדל.

די זון האַלט אין זינקען; קיין לעבעדיקע נשמה אויף וויזע און פעלד, — לאַנג שוין אָפּגעשטעלט די אַרבעט.

אַ מעסער קומט אָן צו שווימען איבער דער ווייסל; פון דאָרט זיעט ער קיין הילף נישט באַקומען. און ער וועט דאָך נישט גיין אַ נאָכ־זמער איבער דער פאָרשטאָט,— מען וואָלט געלאָפן אויף זיין בייז ווונדער; געמיינט: משוגע געוואָרן דער אָרענדאַר...

דערווייל דערשפירט ער הונגער: נאָכן באָדן מיטן שווימען, און אַזוי לאַנג אין מויל נישט געהאַט.

און קעלט דערצו: צוגעפאַלן אַ קילער אָווגט; עס קלאַפט אים אַ צאָן אָן אַ צאָן...

דערמאָנט ער זיך, אַז הונגער און קעלט זענען צוויי קבצנישע זאַכן; ווערט ער אומרויק. באַפאַלט אים נאָך אַ גרימצאָרן אויף זיך אַליין: ווי לאָזט זיך אַ מענטש אַזוי אַראָפּפירן פון וועג פון אַ נאַרישן פויגל; וואַרפט ער זיך אויף דער ערד מיט אַ שטומען כעס.

און די אַראָפּגעלאָזטע זון קוקט אַרויס פון דער ווייסל מיט אַ ברע־נענדיקן ראַנד, גלייך זי שפעט פון אים.

די יידישע הייזלעך אויפן רזקן פון בערגל הויבן אָן דערווייל אויפ־צושיינען, און די פענצטערלעך בליצן שבתדיק, נחתדיק.

אין פאָרשטאָט ציגדן זיך פּאַמעלעך אָן די קליינע פוילישע פענצ־טערלעך און פריילעך טאנצן די פייערלעך; פייערלעך ווייזן זיך אויך אויף די שווימענדיקע פּאַסן איבער דער ווייסל.

קומט אים אוים, אַז דאָס איז אַלץ אים לחכעיס...

איז ווייניק,—שווימען נאָך אָן אין דער שטילקייט קלאַנגען פון אַלע זייטן: פון שטאָט — „קבלת־שבת"; פון פאָרשטאָט — דאָס גע־

וואָגן פֿון פֿויערישן יונגוואַרג אין גאַס; אויף אַ פּאַס שפּילט עמיץ מאַנ־דאָלינע; אַ פֿייפֿערל העלפֿט אונטער...

און ער מוז דאָ ליגן אין געהאַקטע הונגער.

צערייצט עס אים נאָך מער.

ליגט ער אויף דער ערד און בייסט די נעגל פֿאַר כעס; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז אַלץ איז שטיל און אויסגעלאָשן געוואָרן, און הייבט זיך אויף און לויפֿט אַהיים אויף הינטער־וועגן, איבער די וויזן; נעך אַרויס, נעך אַריין...

קומט ער, אָן אָטעם און קוים אַ לעבעדיקער צו צום הויז, איז עס שוין איינגעהילט אין חושך: טיר און טויער פֿאַרהאַמערט, די פֿענצ־טער — פֿאַרמאַכט און פֿון אינעווייניק פֿאַרלאָדנט...

פֿאַלט ער ערשט רעכט אין כעס אַריין:

— כאַליעז שוין; נישט געוואָרט אויפֿן בעל־הבית!

ער וועט זיך שוין אָפּרעכענען מיט אַלע; מיט דער פּלוניתטע דער עיקר... דעם משרת וועט ער אַרויסטרייבן ווי אַ הונט...

און גיט אַ לויף צו צום טויער, און הייבט אָן קלאַפּן מיט די פֿויסטן.

לויפֿט פֿון קיך אויפֿן הויף אַרויס דער משרת מיט אַ געשריי:

— איי, דו שלעפּער איינער! דאָ איז נישט קיין אורחים־הויז! דער בעל־הבית וועט דערהערן, הייסט ער דיר ברעכן אַ ביין!

פֿאַלט עס דעם אַרענדאַר ווי בליי אויפֿן האַרץ; די ווערטער האָט ער דעם אָרעמען גייער געזאָגט; „ער וועט אים הייסן ברעכן אַ ביין!"

דערווייל איז דער משרת צוגעקומען און אַרויסגעקוקט דורך אַ שפּאַרע פֿון טויער. דערזעט ער אַ נאַקעטן, כאַפּט ער זיך אָן ביי די זייטן פֿאַר געלעכטער:

— אַ נאַקעט משוגער, כאַ־כאַ־כאַ!

לאַכן דעם אַרענדאַר אין די אויערן: דער משרת, דער נייער און דער פֿויגל צוזאַמען. לויפֿט ער אַוועק צום פֿענצטער פֿון זיין שלאָף־שטוב.

— גיטעלע, — קלאַפּט ער אָן, — גיטעלע, עפן מיר אויף...
דערהערט ער, ווי אַ קול פון אַ מאַנספּאַרשוין, נאָר עפּעס אַזוי ענ־לעך צו זײַן אייגענעם קול, פרעגט אין שטוב מיט גרויס וווּנדער:
— גיטעלע, ווער קאָן עס דיך רופן בײַנאַכט, און אירצט דיך אַפילו נישט?!...
— כ׳ווייס נישט, מײַן מאַן, — הערט ער גיטעלעס ענטפער, — עפן אויף לאָדן און פענצטער, און גיב אַ קוק, — אפשר האָט זײַן ליבער נאָמען וואָס האָט דיך איבער׳געביטן, דיר אַ מצווה צוגעשיקט.
„איבערגעביטן? ווען? ווי אַזוי פאַרביטן?" אַרבעט אומזיסט דעם אַרענדאַרס מוח. עפנט זיך דערווײַל, פון אינעווייניק, דער לאָדן, דער־נאָך דאָס פענצטער, און עמיץ קוקט אַרויס.
ווערט דער אַרענדאַר שוין גאָר צעטומלט: זײַן פּנים, זײַן העמד, רויט אויסגענייט, — אויך נאָכגעמאַכט דעם פריק! — און זײַן שלאָף־מיצל מיטן זילבערנעם קווייטל.
און „יענער" — הערט ער — זאָגט:
— גיי נישט צו, גיטעלע, עפּעס אַ נאַקעט משוגעת... אַ רחמנות! דערלאַנג מיר פאַר אים עפּעס, די חרפה צוצודעקן; נאָר אַלטוואַרג, גי־טעלע, ער וועט אין זײַן משוגעת סײַ ווי סײַ אַלץ פון זיך אַראָפּרײַסן...
— גיב, גיטעלע, אַ העמד, אַ פּאָר פלודערן... און אַ היטל, — מיטן בלויזן קאָפּ איז ער אויך! — און אַ חלה, גיטעלע, — ער איז אַוודאי אויסגעהונגערט, נעבעך!
בלײַבט דער אַרענדאַר פאַרשטיינערט, און אין אַ ווײַלע אַרום זעט ער מיט אויסגעגלאָצטע אויגן, ווי „יענער" וואַרפט אים דאָס אַלץ אַרויס! און דאָס פענצטער ווערט באַלד פון אינעווייניק פאַרמאַכט און פאַרלאָדנט...
— אַן אומגליק האָט מיך געטראָפן, — כאַפּט זיך דער אַרענדאַר די הענט, — עפּעס אַ שווינדלער געקומען, פאַרשטעלט זיך און צוגע־נומען מײַן האָב־און גאָב...

לויפט ער צו צום לאָדן פון דער קינדער־שטוב, קלאַפּט אָן און רופט:

— יענקעלע, משהלע, שיינדעלע! אייער טאַטע קלאַפּט! עפנט אויף! ס׳האָט אים אַן אומגליק געטראָפן...

זענען אפּגים, די קינדער נאָך נישט געשלאָפן.

ענטפערט יענקעלע פון בעט אַרויס:

— מאַכט נישט קיין חוזק, ייד... מיין טאַטע איז ערשט די רגע דאָ געווען..., די קישנס מיר פאַרריכט...

משהלע באַרימט זיך:

— מיט מיר קריאַת־שמע געלייענט...

שיינדעלע מיטן קלינגענדיקן קולכל באַשטעטיקט:

— יאָ, יאָ! און אונדז אַלע דריי, צום ערשטן מאָל, געקושט... אַ „גוטע־נאַכט" געזאָגט...

— מיט מיר וועט ער אַלע אָוונט קריאַת־שמע לייענען! — באַרימט זיך משהלע ווייטער.

און יאַנקעלע שיט צו זאַלץ אויף די וווּנדן:

— און היינט אין שטאָט געווען, דער טאַטע! פאַר אונדז אַ מלמד באַשטעלט; ר׳וועט קומען מוצאי־שבת, באַלד נאָך הבדלה וועט ער קו־מען; יאָ, יאָ!

גיט נאָך שיינדעלע, נאָך אַ ישוב, צו:

— הערט, ר׳ ייד, נאַרן דאַרף מען נישט... אויב עס פעלט אייך עפּעס, האָט קיין מורא נישט, קלאַפּט אָן ביים טאַטעשיס פענצטער. וואָרום די מאַמע זאָגט, אַז גאָט ברוך הוא האָט אויסגעהערט איר גע־בעט, און דעם טאַטן איבערגעביטן, — אַ גוטן, ווילן טאַטן האָבן מיר אַצינד!

„שלעכט, דאָ איז אַ שרעקלעכער שווינדל געשען!" — פלאַמט אויף אין אַרענדאַרס מוח, — אָפּגענאַרט דאָס ווייב, די קינדער! מען מוז, כאָטש האַלבער נאַכט, לויפן צום פּריץ! אין קייטן וועט ער אים פאַרשיקן!"

קאפיטל 5

דער אַרענדאַר באַקומט שמיץ
און שלאָפט איין אין ראָוו ביים וועג

ווען ער דאַך נישט לויפן נאַקעט, און די געדערים ליגן אים נישט אויף איין אָרט; לויפט ער צוריק צום ערשטן פענצטער, כאַפט און מאַכט צוויי־דריי בים פון קוילעטש, ציט אויף זיך אַרויף די בגדים, טראַכטנדיק דערביי מיט כעס:

„אַהאַ! דאָס האָט די פלוניתטע אַן מיין וויסן, פאַר די שנאָרערס אָנגעגרייט! באַצאָלט וועט ווערן מיטן פריצס הילף — מיט פּראָצענט!"

און ער לויפט.

לויפט ער איבערן געדטל און שלאָגט זיך אָן אין איילעניש אָן א בוים; פונקט אָן דעם בוים, אונטער וועלכן דער אָרעמער גייער איז געשטאַנען.

— תלין מיינער! — שרייט ער אויס, — גלייך יענער וואָלט נאָך דאָרט געשטאַנען, און לויפט אַרויס, מיט שוויס באַדעקט.

צום פריץ איז אַ מהלך. זומער איז די נאַכט נישט קיין גרויסע, קומט ער צום הויף, — הויבט שוין אָן גרויען דער טאָג.

זעט ער דורך די אייזערנע שטאַכעטן, אַז דער פּאַלאַץ איז באַלייכט; עס רודערט זיך אין פּאַלאַץ. אין גרויסן ברייטן הויף שטייט געשפּאַנט דעם פריצס קאַטש, די פערד הירזשען און קלאַפּן מיט די פּאָדקאָוועס אָן די שטיינער. — דער פריץ קומט ארויס, זעצט זיך אין קאַטש אַריין, מען עפנט דאָס טויער... אַ קנאַק מיט דער בייטש, די קאַטש הירט פון אָרט, — אַרום דער קאַטש רייטן פיר פון פריצס קאַזאַקלעך, מיט שטורקאַצן אין די הענט; נאָך דער קאַטש — די רעשט...

מען פאָרט אַרויס פון טויער.

מיין אַרענדאַר קלערט נישט לאַנג, גיט זיך אַ וואָרף פאַר די פערד

ראָוו — אַ גראָבן, אַ לאַנגער גראָבן ביים וועג.

אין דער ברייט, דער שמייסער האט קוים צייט געהאט איינצוהאלטן די פערד.

— וואס איז? — פרעגט דער פריץ פון קאטש ארויס.

לויפט צו צום ארענדאר א קאזאקל און בויגט צו אים אראפ דעם שטורקאץ, קוקט און ענטפערט צו דער קאטש צו:

— עפעס, אן ארעמער ייד!

שפרינגט אויף דער ארענדאר:

— פריץ לעב! חלילה, נישט קיין ארעמער ייד... איך, דיין ארענדאר, מיט א נויטיקן משפט... סכנת־נפשות! א גנב, א שווינדלער —

— ווער עס איז, — האקט אים דער פריץ איבער, כיוז, — איך פאר צום סיים.

און אז דער ארענדאר וויל נישט אפטרעטן:

— זאל ער גיין צום רב! טרייבט אים פון וועג!

קארגן די קאזאקלעך פאר א ייד קיין נאהייקעס נישט; קאלערט זיך דער ארענדאר, אונטער די שמיץ, פון וועג אראפ, אין ראוו אריין.

די קאטש איז פארשוונדן.

שטיל איז געווארן. און דער געשמיסענער, צעווייטיקטער ארענדאר שלאפט איין אין ראוו ביים וועג...

קאפיטל 6

פון ראוו צום רב —
פון רב אין הקדש אריין

נישט לאנג איז דער ארענדאר געשלאפן אין ראוו...

קוים האט זיך רעכט געדרימלט דער מארגן, און פון די פענצטער

נאהייקעס — קאזאקישע בייטשן.
שטורקאץ — פאסק.
סיים — פארלאמענט.

אין פּאָלאַץ, די געבײַדעס אַרום פּאַלאַץ, און פון די ווערבעס אין ביידע זײַטן טראָקט האָבן זיך אויפגעהויבן פייגל, גאַנצע שאַרן מיט אַמאָל, און געלאָזט זיך מיט געררויש און געפּילדער אַרויף, אַרויף צום ליכטיקן הימל...

האָט עס אים אויפגעוועקט. פאַרשטייט ער נישט, וואָס ער טוט דאָ; וואָס עס ברעכן אים אַזוי אַלע ביינער. ווי קומט ער צו ליגן און שלאָפן אין ראָזן? וואָס פאַר אַ קליידער טראָגט ער עס? וואָס פאַר אַ בייזער חלום חלומט זיך אים?

פלוצים גראָד אַ פייגעלע נידעריק פאַרבײַ, מאַכט אַ ראָד אַרום זײַן קאָפּ, קוקט אים מיט די לוסטיק־לאַכנדיקע אייגעלעך אין פּנים אַרײַן; דערמאָנט ער זיך פּלוצלונג אַלץ מיטאַמאָל, און כאַפּט זיך אָן בײַם קאָפּ...

מען האָט אים באַגנבעט און באַשווינדלט, און דער פּריץ, דער שופט איז אַוועק קיין וואַרשע צום מלך! איבערגעלאָזט אים, ווי אַ יתום...

פאַלט אים אײַן: אַז מען מוז דערווײַל אָפּראַטעווען די חובות בײַ לײַט.

לויפט ער צו דער פּאַרשטאָט, קלאַפּט אָן בײַם ערשטן בעסטן פּויערישן בעל־חוב.

— איי, וואַסיל, כ׳דאַרף גראָד נייטיק געלט, גיב מיר אָפּ דעם חוב, אָדער אַ ראַטע אויפן חוב.

קוקט וואַסיל דורכן פענצטער אַרויס און פרעגט:

— ווער ביסטו, ייד? וואָס פאַר אַ חוב האָסטו בײַ מיר?

— דערקענסט מיך נישט? איך בין דאָך דער אַרענדאַר!

צעלאַכט זיך וואַסיל אויף אַ קול און קומט אַרויס מיט דער גאַנצער משפּחה פאַר דער טיר.

— געפעלט אייך, — פרעגט ער, — אַזאַ משוגעת? טראַג דיך אָפּ, איך רייץ אויף דיר אָן די הינט...

ווערבעס — אַ מין בוים, הושענא־בייטער

לויפט דער אַרענדאַר צום צווייטן בעל־חוב, און טרעפט אים שוין פאַר דער טיר.

מיט גראבלעס צום היי גייט ער. דערזעט אים דער פויער, לויפט ער צו צום פענצטערל, פויקט מיט די פינגער דורך דער שויב אין שטוב אריין און רופט:

— איי, קינדער! קומט ארויס, וועט איר זען אַ משוגענעם ייד!

און אַזוי איבער דער גאַנצער פאַרשטאָט. מען לויפט אויף זיין בייז ווונדער; מען האָרפט אים נאָך שטיינער און שטעקנס; די הינט רייסן אים די פאָלעס.

קוים אַ לעבעדיקער איז ער פון פאַרשטאָט אַרויס, אין שטאָט אריין געקומען, און לויפט צו די יידישע בעלי־חובות...

און ער האָט שוין די עצה נישט צו זאָגן, אַז ער איז דער אַרענ־דאַר. זאָגט ער, דער אַרענדאַר האָט אים געשיקט נאָך געלט; און גיט סימנים, און ווייסט דאָך און קאָן געבן אמתע סימנים... טרייבט מען אים פון טיר צו טיר ווי אַ סוטה: אַ ייד — אַ משוגעת, קומט שבת נאָך געלט!

זעט ער, אַז ער איז אינגאַנצן פאַרלוירן, זעצט ער זיך אַנידער אינ־מיטן מאַרק אויף אַ שטיין און וויינט אין דער שטיל, מיט טרוקענע אויגן.

דער עולם גייט פאַרביי דאַווגען, ווייזט אויף אים איינער דעם צווייטן:

— נעבעך, אַ משוגענער ייד... ווער ווייסט, פון וואַנען...

יינגלעך שטעלן זיך אָפּ... מען וואַרט נאָר, די עלטערע זאָלן אַוועקגיין אין שול אריין, וועט מען זיך נעמען צום משוגעת... מען זאַמלט שוין שטיינדלעך אין די טאַשן אַריין.

כאַפּט ער זיך אויף און אַנטלויפט באַצייטנס באַרג־אַראָפּ, צום וואַ־סער צו. דערזעט ער זיך אינם וואַסער, דערקענט ער זיך נישט! גאָט, ווי ער זעט אויס: צעוואָרפן די האָר, צעקנייטשט און צעקנוירעט דאָס

סוטה — אַ פאַרזינדיקטע פרוי.

פנים, איינגעפאַלענע ברענענדיקע אויגן... און עפּעס גרויער איז ער געוואָרן איבער נאַכט! כאַפּט אים אָן אַ גרויל: עפּעס איז ער אַזוי ענלעך געוואָרן צום אָרעמען גייער, וואָס ער האָט ערשט נעכטן פאַרטריבן...

לויפט ער ווי משוגע ביים ברעג פון דער ווייסל, אַ גאַנצן שבת, אויף און אָפּ, ביז די זון איז אונטערגעגאַנגען, — דערמאָנט ער זיך פּלוצלונג, אַז דער פּריץ האָט אים געהייסן גיין צום רב. ער וועט דעם פּריץ פאָלגן, ער האָט קיין אַנדער עצה נישט, — לויפט ער צוריק דורך הינטער־געסלעך און שטאָט אַריין צום רבֿ; גייט שוין דער רב אַרום איבער דער שטוב נאָך הבדלה.

פאַלט ער אַריין מיט אַ געשריי:

רבי, איר מוזט מיך ראַטעווען!

דערלאַנגט אים דער רב קודם־כל — „שלום" און פרעגט ווער ער איז.

בלייבט ער שטיין:

— רבי, איך בין דאָך... דער אַרענדאַר בין איך דאָך... — שטאַמלט ער שוין מיט אַ נישט־זיכערן קול. צווייפלט ער שוין אַליין, צי ער איז ווירקלעך דער אַרענדאַר.

קוקט אויף אים דער אַלטער רב אַ לאַנגע ווײַלע מיט גרויס רחמי־נות, און זאָגט דערנאָך אַזוי:

— דעם אַרענדאַר, — זאָגט ער, — קען איך זייער גוט... זיצט דערעייל ר' ייד...

זעצט זיך דער אַרענדאַר. דער רב — קעגנאיבער.

— פאַרשטייט איר מיך, זאָגט דער רב, נישט אַראָפּלאָזנדיק פון אַרענדאַר דאָס רחמנותדיקע אויג, — ער איז ביי מיר פרייטיק נאָכן אָנבייסן געווען, דער אַרענדאַר...

הערט ער אין געהאַקטע ווונדן, און דער רב פאַרציילט:

— ער האָט זיך, הערט איר, שטאַרק געענדערט, דער אַרענדאַר: גאָר איבערגעביטן...

— ווי הייסט? — וויל אויפשפרינגען דער אַרענדאַר.

לייגט אים דער רב אַ האַנט אויף אַן אַקסל און זעצט אים צוריק, און פאַרציילט ווייטער:

—גזעוועו... געועדט אין פשטות אַריין, אַן גאוה... אַ סך גע־רעדט... מענטשלעך... יידישלעך... און איבערגעלאָזט דערנאָך, אַ חיבש ביסל געלט פאַר אָרעמע לייט... און אויף הלבשה פאַר תלמוד־תורה קינדער... איר הערט? אַפילו צוגעזאָגט צו געבן האָלץ פון וואַלד, צו פאַרריכטן די שול... און געבעטן, איך זאָל אים מוצאי שבת נאָך הבדלה, אַרויסשיקן אַ גוטן מלמד פאַר די קינדער...

דערמאָנט זיך דער אַרענדאַר אָן די קינדערס רייד און עס כאַפּט אים אָן אַ ספּאַזם אין האַלדז, און ער קאָן שוין קיין וואָרט נישט אַרויסברענגען.

און דער אַלטער רב נעמט צונויף אין איין האַנט אַריין ביידע שפּיצן פון דער גרויער באָרד, און קוקט אויף אים אַ לאַנגע ווײַלע מיט באַרמ־האַרציקע אויגן, און ענדלעך זאָגט ער:

— מילא, דער אַרענדאַר זייט איר נישט... אלא מאי, איר האָט אַן איינרעדעניש... איז עס אַ שטראָף פון זיין ליבן נאָמען, מוז מען אָננעמען פאַר ליב... און דעריבער ראַט איך אייך, מיין ליבער ייד, גייט אין הקדש אַריין... עס האַלט זיך דאָרט אויף אַ חברה אָרע־מעלייט, נעבעטיקט מיט זיי איבער אין הקדש — און אין דערפרי וועט איר באַקומען קיצבה גלייך מיט אַלע אָרעמע יידן, און וועט אייך לאָזן מיט זיי צוזאַמען איבער דער וועלט... צו ד ע ר פרנסה וועט איר גראָד טויגן...

— רביצין! — רופט דער רב, זיך אויפהויבנדיק, אין דער צווייטער שטוב אַריין, — גיב דעם ייד אַ גלעזל וואַרעמס... און אַז ער וועט דאָס אויסטרינקען, זאָג דעם שמש, ער זאָל אים אָפּפירן אין הקדש אַריין... און זאָל ער, למען השם, זען, ער זאָל האָבן אַ שטיקל געלעגער אויף איבערנאַכט. ער וועט נעבעטיקן, דער ייד... זאָל ער האָבן גוט צו שלאָפן... איך מוז גיין וועגן אַ מלמד פאַרן אַרענדאַר...

און שפּעטער, אַז דער שמש איז צו אים צוגעקומען, נעמען אין הקדש אַריין, האָט זיך שוין דער אַרענדאַר אונטערגעגעבן און געלאָזט זיך פירן...

קאַפּיטל 7

בײַ אַ חברה קבצנים —
אַ חתונה — אַרײַן אין אײגענעם בעט

דער אַרענדאַר האָט זיך אונטערגעגעבן.

ער האָט שוין פאַרשטאַנען, אַז דאָס האָט אים זײַן ליבער נאָמען געשטראָפט פאַר די רייד...

ער האָט טאַקע נישט צוגענומען דאָס פאַרמעגן בײַ אים, נאָר — אים פון פאַרמעגן...

— פאַרפאַלן!

און שוין יאָרן־לאַנג, אַז ער גייט אַרום מיט די קבצנים איבער דער מדינה, פון ישוב צו ישוב, פון הויז צו הויז, פון טיר צו טיר, מיט אַ בײַטעלע אויף „גדולים" און „פרוטות" אין קעשענע, און אַ טאָרבע אויף שטיקלעך ברויט און חלה איבער האַלדז.

אין דער התחלה האָט ער די גוטע צייטן געטריבן פון זיך מיט גוואַלד... דערנאָך זענען די זיכרונות מטושטש געוואָרן...

ער פלעגט זיך נאָך אַמאָל אויפכאַפּן ערגעץ אין אַן אורחים־הויז און אַ געשריי טאָן:

— משרת! שפּאַן אײַן צום פריץ!

אָדער

— גיטל, הייגט מאַך אַ שטראָדל!

אָדער אַראָפּשרייען פון געלעגער:

גדולים — גראָשנס.

— סאָקאָל! (אַזוי האָט זיין הונט אַמאָל געהייסן) עפּיץ דרייט זיך אַרום הויז!

און לייזן אַ פּסק פון חברים:

— האַלט סימויל, משוגענער!

משוגענער האָט מען אים גערופן...

מיט דער צייט אָבער זענען די חלומות פון די גוטע יאָרן אויך פאַרשוואונדן...

נאָך אַ יאָר און נאָך אַ יאָר, האָבן די אַלטע צייטן אים אַליין אויסגעזען, ווי אַ חלום...

און ער האָט אויפגעהערט צו גלויבן אין חלום, מאַלע וואָס...

ווער ווייסט, ווער ער איז, פון וועמען ער שטאַמט, פון וואַנען ער קומט... ער האָט מיט דער צייט זיין נאָמען פאַרגעסן; צייט ער האָט אויפגעהערט צו שרייען ביינאַכט, רופט מען אים „שטיל משוגעת", איז דאָס זיין נאָמען... ווען אין אַזוינער עולה־לתורה?

נאָך אַ צייט מיט יאָרן איז אַרויס אין דער סביבה, ווז די חברת קבצנים האָט זיך געדרייט, אַ קלאַנג, אַז ערגעץ אין אַ ווייטער שטאָט וועט זיין זייער אַ רייכע חתונה, מיט אַ גרויסער אָרעמער סעודה.

קלייבט זיך די חברה קבצנים אַהין צו דער חתונה; גייט „שטיל משוגעת" אויך מיט דער חברה צוזאַמען.

איז אין שטאָט אַריין אַ מהלך געווען... און אין יעדער קהילה שטייט מען אַביסל. נעכטיקט מען אין אורחים־הויז, מען נעמט „קיצבה" און עפּעס אָנצובייסן אויפן וועג...

קומט מען אַביסל שפּעטלעך.

קוים צייט געהאַט צו לויפן אין מרחץ אריין, זיך אויסצוואַשן, די בערד אויסצוקעמען און אָפּרייניקן די מלבושים. די אָרעמע סעודה איז גרייט, אין אַ סאַליע די טישן געדעקט, מיט אַלעם גוטן — צווייפעסער ביר געעפנט, אַ פאַס מעד, אַחוץ פלעשער מיט י״ש...

זעצט מען זיך אַרום די טישן.

דער מחותן מיט דער מחותנתטע, און די כלה אין דער מיט — אויבנאָן; די סעודה איז געזען פון כלה־צד...

זיצט „שטיל־משוגעת" און ווארפט אַן אויג אויפן טיש: באַקאַנטע טעלער, באַקאַנטע מעסער און גאָפּל, און לעפל... ער קוקט זיך בעסער צו: זיינע אותיות ביי דער פּרווו...

הערט ער, ווי די מחותנתטע זאָגט:

—עסט, יידן, און טרינקט געזונטערהייט, און בענטשט מיר די כלה מיינע, און ווינטשט גוטע יאָרן דעם זיווג...

דערקענט ער דעם קול — גיטעלעס קול.

הויבט ער די אויגן אויף — זיין טאָכטער שיינדעלע איז די כלה.

הויבט דער מחותן אויף אַ כוס און רופט:

— לחיים, יידן, לחיים!

איז עס זיין אייגענער קול פון אַמאָל...

דערשרעקט ער זיך, ווערט אים נישט גוט, פאַלט ער אַרונטער אויפן אָנלען פון בענקל.

זאָגט דער מחותן צו צוויי פון די סאַרווערס, וואָס דרייען זיך אַרום טיש:

— נעמט דעם ייד, וואָס עס איז אים, לאָ עליכם, נישט גוט געוואָרן, אין דער שטוב אַריין, וווּ עס ברענט אין אויוון, און טוט אים אויס, און לייגט אים אין בעט אַריין... און איך וועל נאָכקומען זען, צי מען וועט, חס־ושלום, נישט דאַרפן אַ מומחה — אַ רופא, צי אַ דאָקטאָר...

קרימען זיך די סאַרווערס אַביסל, — נאָר, אַז דער מחותן הייסט, פאָלגט מען...

אין אַ מינוט אַרום, ליגט שוין אונדזער אַרענדאַר אין זיין שטוב, אין זיין בעט, אויף זיין קישן, אונטער זיין איבערבעט, און קוקט פאַרדולט אין פייער פון אויוון אַריין... איז עס אַ בייזער, ווילדער חלום געווען?...

די סאַרווערס גייען, דער מחותן קומט אַריין און פרעגט:

— נו, פעלט אייך עפּעס, אורח־לעבֿ?

— ניין... און פאַרמאַכט די אויגן...

און אין אַ ווײַלע אַרום עפנט ער זיי ווידער:

— איך וויל אייך עפּעס בעטן, בעל־הבית! איר זאָלט אויף מיר קיין פּאַראיבל נישט האָבן...

— הס ושלום! — ענטפערט דער מחותן מיט אַ וווּנדערלעכן שמייכל, — זאָגט נאָר בפירוש, וואָס איר ווילט... דער גרעסטער נחת פון אַ מענטשן איז, אויב ער קאָן עפּעס צוליב טאָן אַ צווייטן...

קרעכצט דער בעטלער אָפּ און זאָגט:

— זאָגט מיר, כיבעט אייך: ווער איז דער חתן אייערער און וואָס?

ענטפערט דער מחותן, מיט דעם זעלבן שמייכל און גאָרנישט פאַרוווּנדערט אויף דער שאלה, — אַ רבס אַ זון, אַליין אַ למדן אַ גרויסער, און אַ מזג טוב — מיט אַלע מעלות...

ציט זיך דער בעטלער אויס איבערן בעט:

— מעג איך שוין שטאַרבן! — זאָגט ער, און הויבט אָן צו ציטערן אויפן גאַנצן לייב.

— ניין, אורח־לעב, — זאָגט דער מחותן לאַכנדיק... — מען שטערט נישט קיין יידישע שמחה! מען שטאַרבט נאָך נישט... אייך איז איך נאָר קאַלט. זעט וואָס איך טו...

און ער כאַפּט דעם אורחס אָנטאָן פון בענקל אַראָפּ און וואַרפט עס אין פייער אריין...

דאָס פעטע אָנטאָן צעפלאַקערט זיך אויפן פייער.

— איר, — זאָגט דער מחותן, — וועט נעמען אויף זיך מיינע, דאָס הייסט, אייערע מלבושים, — געווּנג שוין געליטן...

און כהרף עין, וואַרפט ער פון זיך די מלבושים אַראָפּ און ער אַליין פאַרשווינדט...

דאָס אַכטע און לעצטע קאַפּיטל

עגדע גוט — אַלעס גוט

איז מיט אַמאָל דעם אָרעמען אַרענדאַר אויפגעגאַנגען אַ ליכט אין די אויגן...

האָט ער פאַרשטאַנען, אַז ער איז שוין אָפּגעקומען, אַז עס האָט זיך געענדיקט די שטראָף...

לויבט ער מיט גרויס פרייד גאָט אין האַרץ...

און עס באַנייען זיך אים פּלוצלונג די כוחות, און ער שפּרינגט אַרויס פון בעט, כאַפּט אויף זיך די איבערגעלאָזטע קליידער, און לויפט אַרויס — אַ מחותן צו די אָרעמע געסט...

זאָגט גיטעלע מיט אַ ליבן שמייכל:

— נו, מיין מאַן, נישט גלייכער אַזוי?

און שיינדעלע פאַלט אים אויפן האַלדז:

— טאַטעשי! אוי, אַ גוטער דו ביסט, טאַטעשי!

אָן קראַנקן אָרעמאַן האָבן עפּעס אַלע גאָר פאַרגעסן...

דרײַ קיכלעך

בּימי

המלך שלמה — אין די צײַטן פון מלך שלמה האָט געלעבט אַן אלמנה, אַן אָרעמע, מיטן נאָמען שונמית.

און געלעבט האָט די אלמנה שונמית אין אַ סוכה פון אַלטע ברעטער, באַדעקט מיט אַ סכך פון צווײַגן און בלעטער פון פּאַלמען־בײמער, אין אַ פישער־דאָרף, בײַם ברעג פון ים הגדול.

און געשפּײַזט האָט זיך די אַלמנה מיגיע כּפּיה — מיט שטריקן און פאַרריכטן די נעצן פאַר די פישער אין פישער־דאָרף.

ויהי היום — איז געקומען די צײַט פון ווינטן און שטורעם־ווינטן. קיין שיפל גײט נישט אין ים אַרײַן, קיין נעץ ווערט נישט פאַרשפּרײט. איז די אלמנה געבליבן אָן אַ ביסן ברויט.

וועט זי דאָך נישט גײן אין די אָרעמע פישער־הײַזלעך אַרײַן בעטן ברויט; עס פעלט אומעטום, ווענדט זי זיך ווײַטער פון דאָרף.

עטלעכע מײַל פון דאָרף, אין אַ גרויסן הויז מיט אַ גרויסן געהויף, האָט געוווינט אַ רײַכער ייִד, וואָס איז געבענטשט געוואָרן פון זײַן ליבן נאָמען מיט פעלדער פעטע, פרוכטבאַרע גערטנער און גאַנצע וועלדער אוילבערטן, און מיט הערטן שאָף און רינדער, און מויל־טירן און קעמלען.

הויבט זיך אויף, די אלמנה שונמית, איינמאָל אין דער פרי; זעט, אַז דער הימל איז אַ בייזער, די לופט — ווינטיק, פאַרשטייט זי, אַז זי מוז שוין אָנקומען צו אַ מתנת בשר ודם. באַדעקט זי זיך מיט אַן אַלטער שאַל, וואָס זי טראָגט בייטאָג און דעקט זיך מיט איר צו ביי־נאַכט, און לאָזט זיך פון דאָרף אַרויס אין וועג אַריין, צום רייכן ייד.

קומט זי קענען מיטאָג צום געהויף, טרעפט זי דעם רייכן ייד פאַר טיר, גייט זי צו, בוקט זיך דריי מאָל, רירט דריי מאָל אַן מיטן שטערן די ערד פאַר זיינע פיס.

פרעגט ער זי:

— וואָס בוקסטו דיך פאַר מיר, אשה? שטיי אויף און זאָג ווער דו ביסט און וואָס איז דיין פאַרלאַנג.

זאָגט זי אים: „איך בין די אלמנה שונמית פון פישער־דאָרף ביים ברעג פון ים", און דערציילט אים וועגן איר נויט. שוין לאַנג קיין ביסן ברויט אין מויל נישט געהאַט; און בעט אַ לעבל ברויט.

„די נשמה צו דערהאַלטן!"

ווייזט ער איר, וואָס אין געהויף טוט זיך.

— זע, אשה, אַט שפּאַנט מען ערשט מיינע קעמלען און מויל־טירן אויס. פון ירושלים קום איך, איך האָב שלמה המלכס פּאַלאַץ געזען! אַ פּאַלאַץ — אַ פאַרבלענדעניש! און מען לאָזט יעדן אַריין. און איך בין אַריינגעקומען. אין אַ גאָלדענער קרוין, אויף זיין גאָלדענער שטול איז שלמה געזעסן, אַרומגערינגלט מיט שרים און זקנים, און פאָלק. און ער האָט פאַר זיי תורה און חכמה געזאָגט. פּערל האָבן זיך געשיט פון מויל.

— און הער, וואָס ער האָט געזאָגט, אשה!

„ושונא מתנות יחיה", — האָט ער געזאָגט.

ווער עס וויל לעבן, נעמט קיין מתנות נישט. ווער עס נעמט אומ־זיסט, פאַרקירצט זיך זיינע יאָרן, וואָס זיין ליבער נאָמען האָט אים באַ־שערט. די ווילסט זינדיקן, אשה, און איך וויל נישט זיין קיין שותף צו דיינע זינד. גאָט איז אַ דיין אלמנות, ער וועט עס מיר נישט פאַרגעסן,

װי איך האָב מיטגעהאָלפֿן צו פֿאַרקירצן דיינע יאָרן...

אומזיסט גיב איך נישט.

— אויב אַזוי, — זאָגט די אשה, — גיב נישט אומזיסט; באָרג מיר אַ לעבל ברויט. אָדער לײַ מיר אַביסל מעל, װעל איך עס מיר אַהיים טראָגן און אָפּבאַקן, און דאָס לעבן דערהאַלטן, און דאַנקען דיר און בעטן פֿאַר דיין לעבן...

— דאָס איך נישט, אשה! — ענטפֿערט דער עושר געלאַסן. „עבד לוזה לאיש מלוה", האָט שלמה המלך געזאָגט. װער עס לײַט, קויפֿט זיך אַ קנעכט. און קנעכט קויף איך מיר פֿרעמדע, נישט מזרע אברהם, יצחק ויעקב... איך וויל אייגן פֿלייש און בלוט, בפֿרט אַן אלמנה פֿאַר קיין קנעכט נישט האָבן... איך באָרג דיר נישט, איך לײַ דיר נישט...

פֿרעגט די אשה:

— זאָל איך פֿאַלן פֿאַר הונגער פֿאַר דיינע פֿיס? דאָס װעט בעסער גאָט געפֿעלן, דעם דיין אלמנות?

— דו װעסט, אלמנה שונמית, — ענטפֿערט ער איר גאָר געלאַסענער, — פֿאַר מיינע פֿיס פֿאַר הונגער נישט פֿאַלן... העלפֿן װעל איך דיר, װי גאָט איז מיר ליב! נאָר העלפֿן װעל איך דיר מיט אַן עצה: גיי און זיי זוכה פֿון הפֿקר!

— װאָס מיינט איר דערמיט? הפֿקר איז אין מידבר, צום מידבר איז דריי טעג, און װאָס געפֿינט מען דאָרט? גרעזלעך אויסגעטריקנטע? טרייבט איר שפּאָס פֿון אַן אָרעמער אלמנה און פֿאַרכט אייך נישט פֿאַר דעם װאָס לעבט אייביק, און װענדט פֿון יתומים מיט אלמנות קיין אויג נישט אָפּ!

— איך שפּאָס נישט, אשה! — ענטפֿערט ער, — גאָטספֿאָרכטיק בין איך פֿון געבורט, און נישט צום מידבר נאָר גראָז שיק איך דיך.

— גייט צו דיין אויער, אשה, און הער! מיין קאַמער איז אַזינר לער. די הונדערט זעק מיט װייסן װייצן־מעל װי שניי האָב איך, װי איך האָב שוין דערמאָנט, קיין ירושלים אָפּגעפֿירט, צום מלך שלמה אין פּאַלאַץ אַריין. און די ברעטער, װאָס האָבן זיך אונטער די זעק געבויגן, זענען

פריי. אָבער ווייס, גאַנץ ווייס זענען די ברעטער; באַדעקט מיטן שטוב מיט אַלכן די זעק האָבן געשוויצט. דער שטוב איז הפקר, דער שטוב איז נישט מיין. גיי, עליכן, אין קאַמער אַריין, וויש דיר די ברעטער אָפּ, זאַמל דעם שטויב פון ווייסן ווייצן־מעל ווי שניי, נעם אים אַהיים, לייג אָן אַ פייער, — קלויב שפּענער אויפן וועג — און באַק דיר דיינע קיכ־לעך אָפּ. זאָל זיין ליבער גאָמען אריינשיקן די ברכה אין דיין שטויב פון מעל, און עס, און דערקוויק דיך, און לויב גאָט...

האָט די אלמנה שונמית געטאָן, ווי דער פרומער און רייכער מאַן האָט איר געראָטן. האָט זי אָפּגעשארט און אָפּגערייניקט דעם שטויב פון מעל פון די ברעטער אין רייכן פרומענס קאַמער. אויפן וועג צוריק האָט זי פון ווינט פאַריאָגטע צווייגלעך געפונען; אַהיים געקומען, שוין נאַכט געווען. האָט זי פון די צווייגלעך פייער געמאַכט, דאָס מעל מיט וואַסער געמישט און געקנאָטן, זענען דריי קליינע ברויטעלעך אַרויס, האָט זי די דריי ברויטעלעך ביים פייער קוים אָפּגעבאַקן. און גאָט פאַר זיינע חסדים לויבנדיק, וויל זי נעמען דאָס ערשטע ברויטל צום מויל, — עפּנט זיך מיט אימפּעט פּלוצלונג פון דרויסן די טיר, און ביידל פאַלט אַריין אַ מענטש מיט אַ געשריי:

— ראַטעווע אַ מענטש פון טויט! שוין דריי טעג און דריי נעכט אין מויל נישט געהאַט...

און ער דערציילט אין שרעק און איילעניש:

אַ שריפה איז אויסגעבראָכן אין זיין דאָרף. אין מיטן דער נאַכט, ווען אַלע זענען געשלאָפן, האָט אויסגעבראָכן די בראַנד. אַ פייער איז פון הימל געפאַלן... און דער שטורעם האָט דאָס פייער איבערן גאַנצן דאָרף צעיאָגט... אַלץ איז פאַרברענט, ער איינער איז פון די פלאַמען פייער און די זיילן רויך מיטן לעבן אַרויס. אַלץ איז געוואָרן אַ רויב פאַר דער בראַנד: מאַן, ווייב און קינד, און שאָף און רינד, און האָב און גאָב. אין דריי טעג און דריי נעכט לויפט ער אַרום, פון פייער געיאָגט, פון שרעק געטראָגן און אָן אַ ביסן ברויט.

דערלאַנגט אים די אַלמנה דאָס ברויטל פון מויל אַוועק און זאָגט אים:

— גיי אַרויס, איך בין איינע אַליין, און עס... און דערהאַלט דיין נשמה...

גייט דער אָנגעקומענער אַרויס און פאַרשווינדט אין דער פינצטער־ניש פון דער צוגעפאַלענער נאַכט.

דאַנקט די אַלמנה זיין ליבן נאָמען, וואָס האָט זי מיט ברויט באַ־שענקט און נאָך אַ מצווה, אַ מענטש ביים לעבן צו דערהאַלטן, באַשערט, און וויל דאָס צווייטע ווייכע ברויטל נעמען צום מויל.

עפנט זיך נאָך אַמאָל מיט אַן אימפעט די טיר, און אַ צווייטער מאַן פאַלט אין דער אַלמנהס ביידל אַריין, מיט דעם זעלבן געשריי:

— ראַטעווע אַ מענטש פון טויט...

ער איז אַ רייכער מאַן געווען, הערטן שאָף און רינדער אין סטעפּ געפּאַשעט, אין רייכע געצעלטן מיט ווייב און קינ־ער געוווינט, און יונגען געזונטע ביי שאָף און רינד געהאַלטן... פּלוצלונג זענען בעדוי־נען, ווי אויף די פליגל פון ווינט, אָנגעפלויגן אויף זייערע פערד, מיט בויגן געשפּאַנט אין די הענט, פון אַלע זייטן זיי אַרומגערינגלט, מיט אַ האָגל פיילן באַשאָטן, די יונגען מיט ווייב און קינד געטויט, די הערטן אָפּגעפירט, און מיט זיי אין ווייטן ברייטן סטעפּ פאַרשוואונדן... און אַז דער סטעפּ האָט אויפגעהערט אָפּצוקלינגען זייערע טריט, האָט ער זיך, איינער אַ לעבעדיקער, פון צווישן די טויטע אויפגעהויבן, און בלאָנדזשעט שוין דריי טעג און דריי נעכט אַרום, אָן אַ ביסן ברויט, איידער ער איז צו איר ביידל געקומען.

— דערלאַנג, האָב רחמנות, אַ ביסן צום מויל, אַנישט פאַל איך אַ טויטער צו דיינע פיס...

דערלאַנגט אים די אַלמנה שוגמית בתשואת־חן דאָס צווייטע ברויטל, גאָט לויבנדיק און דאַנקענדיק פאַר דער צווייטער גרויסער מצווה, וואָס ער האָט איר באַשערט. הייסט אים אויך אַרויסגיין עסן פאַר דער טיר, ווייל זי איז איינע אַליין אין ביידל, און ער טוט אַזוי, און פאַרשווינדט אויך אין דער פינצטערער נאַכט...

נעמט זיך די אלמנה שזנביות צו דריטן ברויטל און וויל עס שוין געגעגען צו מויל, — רייסט זיך פלוצלונג אוים מיט באַנייטע כוחות פון צפון דער ווינט און רייסט איר ביידל איין. צעפּאַלן זיך רעכטס און לינקס די ווענט... פלים ערגעץ אַוועק דער סכך, און דער ווינט רייסט דער אלמנה דאָס דריטע ברויטל פון דער האַנט אַרויס און שליידערט עס אין ים אַריין...

און ערשט דאַמאָלט שטילט דער ווינט. שטייט די אלמנה און טראַכט...

דער ווינט האָט זיך געלייגט, שטיל איז דער ים. איבער זיין וואַסער, ווי איבער אַ שפּיגל, גליטשען זיך די ערשטע שטראַלן פון דער אויפגייענדיקער זון. באַלד וועט זיך אויפכאַפּן דאָס דאָרף, אָפּבינדן מיט פרייד די שיפלעך ביים ברעג, פאַרשפּרייטן נעצן... קינד און קייט וועט אַרויסלויפן באַגלייטן די פישער. און מיט פרייע געשרייען רופן: אוים הונגער, געלויבט זיין ליבער נאָמען! עס וועט זיין ברויט.

אָבער נישט וועגן דעם טראַכט די אלמנה.

אַן אַנדער געדאַנק עגבערט אין איר מוח.

— וואָס האָט גאָט פון איר געוואָלט? וואָס האָט גאָט מיט איר, דער אלמנה, געטאָן?

— וואָס האָט מיר גאָט געטאָן? — עגבערט איר אין מוח.

איין ברויטל האָט ער איר צוגענומען פאַר אַן אנטלאָפענעם פון פייער. רעכט, זאָל זיין געלויבט זיין נאָמען!

דאָס צווייטע — פאַר אַ געראַטעטן פון גזלנים, אויך געלויבט זיין ליבער נאָמען. ער האָט געגעבן, ער האָט גענומען, פאַר אַ בילכערן פון איר...

אָבער דאָס דריטע ברויטל? אויסצוררייסן ביי אַן אלמנה פון מויל און שליידערן אין ים אַריין?

דאָס איז איר אוממעגלעך צו פאַרשטיין...

און עס פאַלט איר איין, אַז אפשר ווייסט גאָר גאָט נישט דערפון, אַז דאָס האָט דער ווינט אליין, מיט זיין אייגענעם ווילן, אָן גאָטס וויסן

און קענען זיין ווילן געטאָן, זיין ליבן נאָמען, וואָס שפּייזט אַלמנות און יתומים, להכעיס!

אַנדערש קאָן נישט זיין!

און זי וועט עס דעם ווינט, דעם גזלן, נישט שענקען, זי וועט דעם ווינט פאַרקלאָגן...

פאַר וועמען?

פאַר דעם מלך שלמה.

פאַר אים וועט זי אַ דין־תורה האָבן מיטן ווינט, קיין ירושלים וועט זי גיין.

אָפּגעקלערט, פאַרדעקט זי דאָס פּנים מיט דער צעריסענער שאַל און לאָזט זיך אין וועג אַריין.

פאַרהונגערט איז זי און פאַרשמאַכט, נאָר דער גערעכטער צאָרן טראָגט זי אויפן ווייטן וועג און זי איז געקומען — קיין ירושלים.

קומט זי, פרעגט זי נאָך, ווייזט מען איר, ווו דער מלך שלמה הויזט לאָזן די שומרים אַריין; שלמה המלכס טירן זענען אָפן פאַר אַלע, בפרט פאַר אַלמנות. קומט זי אין זאַל אַריין און פאַלט פאַרן מלך שלמה, וואָס זיצט אויף זיין שטול, אויפן פּנים!

— אַדוני המלך, — זאָגט זי, — אַ דין־תורה האָב איך.

— מיט וועמען? איך זע, דו קומסט אַליין.

— מיטן ווינט, — ענטפערט די אַלמנה, און הויבט צו אים דאָס פּנים אויף, און דערציילט אים איר טענה.

— גוט, — ענטפערט דער מלך שלמה, — דיין פּנים איז דיין עדות: עס איז מיד, און אין דיינע אויגן ברענט דער הונגער. וועסטו דיך צו אַלעם ערשטן דערפרישן. זעץ זיך דערווייל, אשה, אין אַ ווינקעלע; מען וועט דיר דערלאַנגען ברויט און וויין. עס, טרינק און דערהאַלט דיין נשמה, דערנאָך וועסטו הערן דיין פּסק.

גייט זי אָפּ אין אַ ווינקעלע. דערלאַנגט מען איר ברויט מיט וויין: עסט זי. קומען דריי פרעמדע מענער אַריין. דריי פרעמדע מענער, מיט זעקלעך אויף די אַקסלען צום מלך שלמה דאַרפן זיי.

— וואָס איז אייער פאַרלאַנג, פרעמדע מענער? און וואָס טראָגט איר אין די זעקלעך אויף אייער אקסל?

דערציילן די מענער אַזאַ געשיכטע:

ישמעאלים סוחרים זענען זיי. האַנדלען מיט צירונג טייערע און כלים, און בשמים די טייערסטע, און זענען זאַלבעדריט געפאָרן אין אַ שיפל איבערן ים... ווינטן זענען געווען. אומרויק איז געווען דער ים, זענען זיי אָבער שטארקע און געניטע לייט, שרעקן זיך פאַר קיין ווינטן נישט, שווימען זיי וואַל־אַרויף, וואַל־אַפּ...

האָט אָבער, איינמאַל פאַרנאַכט, אָנגעהויבן דאָס שיפל צו געצן... געלעכערט איז ערגעץ געוואָרן דאָס שיפל, און מיט וואָס צו פאַר־שטאָפּן איז נישטאָ. שרייען זיי, אפשר וועט מען דערהערן פון ברעג און קומען צו הילף. הערט קיינער נישט. דער ווינט כאַפּט זייערע גע־שרייען און צעוואַרפט זיי איבערן ים, די וואַלן כאַפּן אויף און אַנטלויפן מיט זיי אין דער נאַכט אריין...

און דאָס שיפל נעצט און הויבט אָן זינקען...

שרייען זיי צו גאָט. צו זייער גאָט; ער הערט נישט. רופן זיי צו אַנדערע געטער — צום גאָט פון מואב, צום גאָט פון פלישתים, צו נאָך געטער. קיינער ענטפערט נישט. האָבן זיי זיך דערמאָנט, אַז עס איז דאָ נאָך אַ גאָט, אַ גאָט פון ישראל... פּרווון זיי און רופן:

— גאָט פון ישראל, ענטפער אונדז אין דער נויט! און אַ נדר טוען זיי: דאָס גאַנצע גאָלד און זילבער, וואָס מיר האָבן געלייזט גיבן מיר דיר אַוועק פאַר אונדזערע נפשות, נאָר ראַטעווע אונדז! ראַטעווע, גאָט פון ישראל...

און אין דער רגע האָט זיך דער ווינט אַ וואָרף געטאָן און עפּעס פון ברעג אין שיפל אריין מיט אַ גוואַלדיקן כוח אריינגעשליידערט, פּונקט אין לאָך פון שיפל אריין, און האָט עס פאַרשטאָפּט...

און באַלד האָט זיך געלייגט דער ווינט און מיר זענען בשלום צו־געשווומען צום ברעג...

האָבן מיר בײַ לײַטן זיך נאָכגעפֿרעגט: װוּ האָלט דער ייִדישער גאָט. מיר װילן אונדזער נדר מקיים זײַן?

האָט מען אונדז אָנגעװיזן ירושלים...

זענען מיר מיט אונדזערע זעקלעך קײן ירושלים געקומען און אין די גאַסן די מענטשן אױסגעפֿרעגט: װוּ איז אײַער גאָט? מיר װילן אים זען! האָבן לײַט אונדז געענטפֿערט, אַז דעם גאָט פֿון ישׂראל זעט מען נישט...

— מיר דאַרפֿן אים דאַנקען, כּבֿוד אָפּגעבן, און אַ מתּנה דערלאַנגען...

האָבן זײ מיט די אַקסלען געדריקט; אַנדערע האָבן אונדז אױסגעלאַכט...

און עלטערע לײַט, װאָס מיר האָבן באַגעגנט, זײ זיך פֿאַרטראַכט און אַן עצה געפֿרעגט: װאָס טוט מען מיט אונדזער נדר, װעמען גיט מען, עס זאָל פּאַסן צום ייִדישן גאָטס װילן, די זעקלעך מיט זילבער און גאָלד, האָבן קײן באַשײד נישט געװוּסט. נאָר אײנער פֿון זײ, דער עלטסטער, האָט אונדז געראָטן, מיר זאָלן זיך װענדן, גרױסער האַר און מלך, צו דיר. דו ביסט, האָבן זײ געזאָגט, דער קליגסטער אױף דער גאַנצער װעלט, און דו װעסט װיסן אונדז צו ראָטן, װי אַזױ אונדזער נדר מקיים צו זײַן, צו טאָן מיטן גאָלד און זילבער לױט דעם װילן פֿון גאָט פֿון ישׂראל.

האָבן זײ געענדיקט און געבוקט זיך, און דער מלך שלמה פֿרעגט:

— האָט איר, פֿרעמדע לײַט, באַטראַכט, װאָס דער װינט האָט אײַך פֿון ברעג אין שיפֿל אַרײַנגעשלײַדערט, מיט װאָס ער האָט דאָס לעבל פֿאַרשטאָפּט, איר זאָלט נישט אונטערגײן?

— מיר האָבן געזען, גרױסער מלך, אַרױסגענומען און גוט באַטראַכט. אַ קלײן ברױטל איז עס געװען, אַ װײך, נישט דערבאַקן ברױטל... מיר האָבן עס געבראַכט, דיר צו װײַזן, מלך...

און דער עלטסטער נעמט דאָס ברױטל פֿון בוזעם אַרױס און װײַזט עס.

רופט צו דער מלך שלמה די אַלמנה שונמית און פרעגט, צי זי דערקענט נישט, צי איז עס נישט איר ברויטל?

דערקענט זי: איר ברויטל.

* פסקנט דער מלך שלמה, מען זאָל איר געבן די דריי זעקלעך גאָלד און זילבער. טוען אַזוי די לייט, דאַנקען און גייען.

און צו דער אלמנה ווענדט זיך דער מלך שלמה:

— נעם דאָס גאָלד מיטן זילבער. פאַר דיין דריט ברויטל האָט דיר גאָט באַצאָלט, און זיי וויסן, אַז קיינער טוט נישט גאָט להכעיס; אַז אַלץ געשעט לויט זיין ווילן. און אַז נאָר זיין שליחות טוט דער ווינט.

דרשה געשאַנק

דאָס

חאָס איך וויל אייך פאַרציילן, איז אין שבחי בעל־שם־טוב נישטאָ, אין קיין אַנדער ספר פון די סיפורי־מעשיות נישט געדרוקט. און דאָך ניכרים דברי אמת, ווי איר וועט אַליין זען...

אָנגעהויבן האָט זיך די מעשה גאָר, גאָר פריער, בשעת דער שוואַרצער מגפה. אַ פּוּפצן מייל הינטער מעזשיבעזש איז פאַראַן אַ דאָרף. אַני הייבן הייבט זיך אָן דאָס דאָרף מיט אַ קרעטשמע. האָבן די קרעטשמע צוויי שותפים געהאַלטן. אַלטע יידן האָבן געדענקט, אַז די קרעטשמע ביים כראַביע האָבן געהאַלטן צוויי שותפים. מען האָט נאָך דאַמאָלט געוווסט די נעמען זייערע: איינער האָט געהייסן דער קרומער אליה — אַ קרומען אַקסל געהאַט, דעם צווייטן האָט מען גערופן: דער ברייטער מיכל, אַ ייד — אַ פאַרנעם, קוים אַריין אין טיר, די יידן האָבן געלעבט, געהאַנדלט בשותפות, קינדער געהאַט...

איז אַרויס אויף דער וועלט די שוואַרצע מגפה, אַריינגעכאַפּט זיך אין קרעטשמע, צוגענומען ביידע שותפים מיט די ווייבער און קינדער אַ סך. געבליבן איז נאָר נאָכן קרומען אליה אַ ייִנגעלע און נאָכן ברייטן

כראַביע — גראַף, דאַ געמיינט — אַ גרויסער פּריץ.

מיכל אַ מיידעלע, אין די זעלבע יאָרן, צוויי קליינע קינדער. דער ברויטער מיכל מיטן ווייב — דאַכט זיך שיינדל האָט זי געהייסן — זענען שפּעטער געשטאָרבן און פאַרן טויט האָבן זיי די ביידע קינדער פאַרקנסט... די דערמאָנטע שיינדל האָט דאַמאָלסט פון אונטערן קישן אַפּיר גענומען אַ פינגערל אַ זילבערן — איר טבעת קדושין געווען — און איבערגעגעבן דעם יינגל, זאָגנדיק צו אים כמעט ביי יציאת נשמה:

— אָט מיט דעם פינגערל זאָלסטו דערלעבן מקדש צו זיין דיין כלה...

אויסער די צוויי קינדער — חתן־כלה — איז געבליבן אַ משרת. האָט דער משרת אָפּגעטאָן אַזאַ מעשה רע. ער האָט מעלים געווען פאַרן פּריץ די קינדער, איבערגענומען די קרעטשמע, געצאָלט אָרענדע דער פּריצה (דאָס האָט איר דער פּריץ איבערגעגעבן, ווי עס הייסט ביי זיי — אויף שפּילקעס), די קינדער געפּייניקט, און ווי זיי זענען אויסגעוואַקסן, האָט ער אים געמאַכט ביי זיך פאַר אַ משרת, דאָס מיידל — פאַר אַ קעכין. אין מעזשיבעזש האָבן דעמאָלט גערעדט דערפון פיל: נאָר פופצן מייל וועגס. דער אָרענדאַר איז געוואָרן אַ גבר אלים, אַ חשוב ביים פּריץ און ביי דער פּריצה, און דער פּריץ איז געווען אַ כראַביע, פון די שרי־המלכות, קיין ייד כמעט נישט צוגעלאָזט, — זאָל ער קומען אויף אַנדערע הענט! האָט מען גערעדט און גערעדט און פאַרגעסן. די קרעטשמע האָט מען גלאַט געמיטן: אַן אָרעמען אורח פלעגט ער, דער געוועזענער משרת, נישט לאָזן איבער דער שוועל. פון רייכערע — די הויט געריסן...

אַרויסגעשוואומען איז די מעשה נאָך אַ מאָל ערשט אין פערצן, פופצן יאָר אַרום. עפּעס עמיץ איז דורכגעפאָרן מעזשיבעזש. געווען ביים בעל־שם, גלאַט אַזוי, אַריינגעקומען און פאַרציילט, באשר בכן, דער אָרענדאַר פון יענער קרעטשמע, דער געוועזענער משרת, שדכנט זיך צו דער יתומה. אַניט, זאָגט ער, וועט ער ביידע אַרויסטרייבן...

עס נעמט אָן ביי דער לעבער, נאָר אַז דער בעל־שם הערט און שווייגט, שווייגט מען. זיפצט מען אָפּ, מען דערמאָנט אַמאָל, און מען זיפצט ווייטער און מען פאַרגעסט ווידער...

דער בעל־שם, אפנים, האָט נישט פאַרגעסן, ווי איר וועט זען...

איינמאָל, ווינטער־צייט, איז אַ גרויסע זאַווערוכע געווען. שניי און שניי. שבת פּאַרנאַכט איז פּלוצלונג שטיל געוואָרן. מען קוקט אַרויס פאַר הבדלה: אַן אויסגעשטערנטער הימל. גוט. דער בעל שם מאַכט הבדלה: האָדל, כמנהגה, האַלט די הבדלה. די רביצין שטייט אין טיר. אַך שטוב — איבער דער וואָך, צוליב די שנייען, קיינער נישט געקומען — קוים אַ מנין.

נאָך הבדלה, מען וואַרט, דער בעל שם זאָל אָנהויבן ויתן־לך. דער בעל שם פאַרטראַכט זיך. דערנאָך צעשמייכלט ער זיך און גיט אַ זאָג:

— ווייסט איר וואָס, רבותים? מיר וועל־מיר פאָרן שפּאַצירן. די רביצין מיט האָדלען פאָרן מיט. ויתן לך וועלן מיר זאָגן אויפן וועג. די אליהוס וועל־מיר, אם ירצה השם, זינגען אין וואַלד און מלוה מלכה וועל־מיר פּראַווען אין אַ קרעטשמע. אַ שימחה וועט זיין! זאָל וואַסיל איינשפּאַנען דעם גרויסן שליטן.

לויפט מען אַרויס אָנזאָגן וואַסילן. און ער הייסט די רביצין מיט האָדלען איינפּאַקן אַ מלווה־מלכה כיד המלך, נישט פאַרגעסן מיטצו־נעמען אַביסל לעקעך און בראַנפן. דאָס ביסל וויין, וואָס איז פון קידוש והבדלה געבליבן, אויך מיטנעמען...

ווי געזאָגט, אַ שימחה וועט זיין, זאָגט ער. ווערט שוין פריילעך אויפן האַרץ.

דערביי איז געווען דער סופר פון שטאָט.

— האָסט נישט ביי דיר אַ גרייטע כתובה, נאָר אריינצושרייבן נעמען?

מען ווערט נתפעל פון דער שאלה. דער סופר דערמאָנט זיך: ער האָט אין דער היים. הייסט ער איר לויפן, ברענגען און מיטנעמען. ווערט מען נאָך מער נתפעל, נאָר איבערפרעגן פרעגט מען נישט.

עס גייט נישט אַוועק אַ האַלבע שעה, וואַסיל מיטן ברייטן שליטן פאַרפאָרט; אויפן ערשטן געזעס זיצט שוין די רביצין און האָדל, די מלווה־מלכה אין אַ טישטוך געפּאַקט אין דער מיט. אויפן צווייטן געזעס — דער בעל שם צווישן צוויי עלטערע מקורבים. די רעשט כאַפּט זיך

אויף ווו עס איז, מיט די פיס פון שליטן אַרויס. אַ יונגערמאַן האָט זיך אַרויפגעכאַפּט רייטנדיק אויף אַ דראַנג... וואַסיל מיט בייטש און לייצן אין דער האַנט, זיצנדיק, ווי זיין שטייגער איז געווען, מיט די פיס אויפן דישל און מיטן פּנים צום עולם, פרעגט:

— ווו אַהין?

דער בעל שם ענטפערט: — פּאַר!

פרעגט שוין וואַסיל נישט איבער, גיט אַ שמעק אַריין אין האַי אין ווינקל די בייטש, בינדט צו די לייצן צום ראַנד פון וואָסאַנג, און — אַ הוק אויף די פערדלעך! הייבן די פערדלעך, איבער דער דאָוערזובער־צייט אויסגערוט, די פיסלעך מיט חשק, יאָגן אויף אַ שנייענעם שטויב פון אונטער זיך, און מען טראָגט זיך, ווי אין אַ ליכטיקן נעפּל, פון געסל אַרויס, פון מאַרק, פון שטאָט, אין ווייטן, ברייטן שנייענעם רחבות אַריין, און מען זאָגט ויתן לך...

אָפּגעזאָגט ויתן לך, — הייבט זיך אָן דער וואַלד. דאָמאָלסט אַוודאי פופצן מייל וואַלד געווען... אַ שליאַך אַ ברייטער, גלאַטיק ווי איבערן טיש. און מען זינגט די אליהוס... דער ניגון שטאַרקט זיך. דער אויפגעשטערנטער הימל, זעט מען בחוש, איז מקבל תענוג, ממש די שטערנדלעך טאַנצן אונטער. די אַלטע נאָדל־ביימער — רעכטס און לינקס צעטערן אויך ממש, ווי פון שלאָף, און באַשיטן אונדז מיט שנייעלעך, ממש ווי מען באַשיט חתנים מיט האָפּינקע. אַמאָל שפּרינגט אויף אַ דערוועקטער שוואַרצער פויגל און גיט אַ שאָס ערגעץ אַוועק מיט אַ געשריי אין אויער אַריין און ווערט נעלם... אַמאָל וועקן זיך גאַנצע שאַרן קליינע פייגעלעך און — פּיפּץ, פּיפּץ, פּיפּץ — זיי האַלטן אונטער, זינגען מיט... און אַזוי ווי עס ענדיקן זיך די אליהוס, ענדיקט זיך אויך דער וואַלד. ווייטער אַ רחבות, זעט זיך פון ווייטן אַ דאָרף, פאַרן דאָרף אַ גרויס הויז — די קרעטשמע. דערקענט מען די קרעטשמע מיטן דאָרף, ווייסט מען — פופצן מייל פון שטאָט. פון דעם אָבער רעדט מען נישט: מיט קפיצת־הדרך. אַז מען פאָרט שפּאַצירן, איז מען געווינט.

— שטיי! — הייבט דער בעל־שם. בלייבט מען שטיין.

— דאָ, — זאָגט ער, — וועל־מיר וואַרטן אַבּיסל.

וואַרטן איז וואַרטן. שפּרינגען מייל אַראָפּ פון שליטן אויסגלייכן די פיס.

דערווייל דערהערט מען, עפּעס קאָפּעט זיך אַלץ נענטער אין שניי. מען קוקט זיך צו — אַ פערד מיט אַ שליטל. נענטער — זעט מען — נאָדיי פאַרשוין פאָרן. אַ כּפּאַדיקל מיט אַ שאַל. זיי ווילן פאַרביי, שטעלט זיי דער בעל שם אָפּ.

— העי גאָר דו, בחור איינער! — גאָר אָן כּעס, טאַקע מיט אַ שמייכעלע, — ווי פאָרט עס אַ בחור מיט אַ בתולה אַליין ביי דער נאַכט?

דער בחור קוקט זיך צו, ווער פרעגט עס אים. זעט ער, אפּנים, ווער. און אפשר אָן קול דערקענט, אַז עס איז גישט קיין פּראָסטער בשר־ודם.

— מיר זענען חתן־כּלה, רבי!

— דאָס ווייס איך... אָבער פאַר חופּה וקידושין...

— דער בעל הבית, רבי, האָט אונדז אַרויסגעטריבן, ווי מיר שטייען און גייען. אַ מערכה, אַ פּויער, אַ שכן, האָט אויף אונדז רחמנות באַקומען, אַ פערד און שליטל געבאָרגט און פעלצן, און געראָטן, איך זאָל אַרייַנפאָרן קיין מעזשיבעזש צום ראַבין, צום בעל שם... ער וועט מיר העלפן...

— איז דיר, — ענטפערט מען אים אַלץ מיט אַ שמייכעלע, — דער בעל־שם אַנטקעגן געקומען...

ער גלויבט קוים זיינע אויערן און אויגן.

— און פאָר צוריק! — זאָגט דער בעל־שם.

— ער וועט אונדז דערהרגענען... ער האָט געזאָגט...

— פאָר, אַז מען הייסט!

דרייט ער אום און פאָרט צוריק. דער גרויסער שליטן — נאָך. ווער ס'איז אַראָפּ, כאַפּט זיך צוריק אויף אַרער גייט שוין דאָס שפּיקל צופוס...

און אַז דאָס קליינע שליטל פאָרפאָרט פאַר דער קרעטשמע, לויפט אַרויס דער אַרענדאַר מיט אַ דראַנג...

גיט מען אויף אים אַ געשריי פון גרויסן שליטן. דערזעט ער אַן עולם, רופט ער מיט כעס:

—.שלעפערס געקומען! פאָרט ווייטער! נישטאָ וואָס צו עסן, נישטאָ וואָס צו טרינקען, נישטאָ ווו צו נעכטיקן, היידאַ!

און לויפט צוריק און וויל פאַרשפאַרן די טירן.

טאַקע אַ גבר דער ייד, דער גזלן. פלייצעס, הענט און אַ דראָנג אין דער האַנט. איז דאָך אָבער דאָ וואַסיל, און דער עולם קומט צוהילף... אין אַ מינוט אַרום זענען אַלע אין שטוב.

— דאָ נעכטיקן, — זאָגט צו אים דער בעל־שם, — וועלן מיר נישט, עסן און טרינקען האָבן מיר, ברוך השם, מיטגעבראַכט. די זוך אויס, געפין און צינד אָן מער ליכט...

וואָרגשעט עפעס דער גזלן אונטער דער נאָז, נאָר פאָלגן פאָלגט ער. עס ברענען שוין עטלעכע ליכט אין מעשענע לייכטער.

— דערלאַנג נאָך אַ טישטוך!

— זאָל ער דערלאַנגען! — ברומט ער, דער גזלן, מיט אַ בייזן בליק צום ארויסגעטריבענעם בחור.

—דו ביסט זיין משרת! — שרייט אויף אים אָן דער בעל־שם. כמעט דאָס ערשטע מאָל האָט מען אים געהערט אָנשרייען. און עס האָט אַ פעולה געהאַט. דער אַרענדאַר איז מיט אַמאָל איינגעצויגן, קליין גע־וואָרן, ממש איינגעשרומפן, צוריק משרת געוואָרן. און ער גייט און ברענגט אַריין פון צווייטן שטוב אַ טישטוך.

— דרעגגלעך האָסטו? — פרעגט דער בעל־שם.

ער ענטפערט שוין ווי אַ משרת:

— איינצוהייצן אין אויוון אָדער אויפן קוימען?

— נישט צום הייצן. ברענג פיר גלייכע דרעגגלעך...

ברענגט ער.

זאָגט דער בעל־שם צום סופר:

— נעם אַרויס די כתובה און שרייב איין די נעמען פון חתן כלה...

און דערנאָך:

— זאָל עמיץ פון טישטוך מיט די דרענגלעך מאַכן אַ חופּה.

דער סופר שרייבט. די חופה ווערט געמאַכט. חתן־כלה שטייען שוין אונטער דער חופה. דער בעל־שם איז שוין מסדר־קדושין... מזל־טוב! מזל־טוב! און מען זעצט זיך צו מלווה־מלכה, וואָס די רביצין מיט האָרלען האָבן דערווייל אויסגעפּאַקט און צום טיש געגרייט...

מען עסט, מען טרינקט, מען זינגט אונטער... — רופט זיך אָן דער בעל־שם:

— אַצינד דרשה־געשאַנק! די נאַכט שטייט נישט. פּאָר ביידע, חתנס צד און כלהס צד מיט אַמאָל. און ער צעשמייכלט זיך און רופט אויס:

— איך, פון מיין צד, גיב דעם פּאָר־פּאָלק די אָרענדע פון דער קרעטשמע!

— די קרעטשמע איז מיין! — צינדט זיך אָן דער געוועזענער משרת.

— נארישער רשע! אַצינד בין איך פּריץ, און די קרעטשמע איז מיין, און איך גיב זי איבער דעם פּאָר־פּאָלק.

— און, — ווענדט ער זיך צו דער רביצין, — און דו, רביצין, וואָס גיבסט?

גלייך מיט אַלע נעמט עס די רביצין אָן פאַר אַ שפּאַס, דעם גזלן להכעיס, און רופט זיך אָן:

— אַז דער מאַן איז אַ פּריץ, איז דאָס ווייב אַ פּריצה, און אַזוי ווי דעם אָפּצאָל פון קרעטשמע (אַ דבר ידוע געווען) נעמט די פּריצה אויף שפּילקעס, שענק איך זיי דרשה־געשאַנק — דעם אָפּצאָל אויף אייביקע יאָרן!

— אויב אַזוי, — מאַכט האָדל, — אַז דער טאַטע איז אַ פּריץ און די מאַמע אַ פּריצה, בין איך דאָך דעם פּריצס אייניציקע טאָכטער, האָב איך אויך אַ שטיקל דעה.

אַוודאַי, אַוודאַי!

— גיב איך, פון מיין צד, פון גאַראַלנע דעם פּאָר־פּאָלק דריי הונ־דערט עמער בראַנפן.

— רבותי, מיר וועלן בענטשן!

בענטשט מען נאָכן שפּאַס, ווי מען האָט געמיינט...

נאָכן בענטשן מאַכט דער בעל־שם צום פּאַר־פאָלק:

— אַצינד מעגט איר שוין פאָרן צוזאַמען. ווו אַהין ווילסטו פאָרן?

— איך האָב דאָ אַ פעטער נישט ווייט, אינם וואַלד... אַ סמאָלע־מאַכער...

שמייכלט דער בעל־שם און זאָגט:

— אַ מענטש פאָרט, און גאָט פירט... פאָרט געזונטערהייט. נאָר די שיריים, — זאָגט ער, — מיטן טישטוך נעמט אייך מיט. דער עיקר פאַרגעסט נישט דאָס איבערגעבליבענע ביסל ווייך. עס וועט אייך צו נוץ קומען...

געשעעט אַזוי. פאָרט דער קליינער שליטן אָפּ אין איין זייט, מיר אויפן גרויסן — צוריק קיין מעזשיבעזש... מן הסתם וועט זיין קפיצת הדרך. שוין זיצנדיק אויפן שליטן, ווענדט זיך דער בעל־שם צום אַרענדאַר:

— און דו, גזלן, זאָלסט תשובה טאָן! פון קרעטשמע וועסטו אַרויס, זיין נע־ונד, פּראָווען גלות. דערנאָך וועט דיר גאָט העלפן, און וועסט אָנקומען צו מיר נאָך, תשובה... פאָר, וואַסיל...

דער שליטן רירט, דער אַרענדאַר בלייבט ווי פאַרשטיינערט... נאָך ביים וואַלד אַריינפאָרנדיק, האָט מען זיך אומגעקוקט און געזען, ווי ער שטייט נאָך אַלץ און רייבט די אויגן, גלייך ווי ער וויל זיך אויפ־כאַפּן פון אַ בייזן חלום...

און וואָס דער בעל־שם האָט געזאָגט, איז, פאַרשטייט זיך, מקוים געוואָרן...

אין עטלעכע יאָר אַרום איז דער אַרענדאַר געקומען און מקבל תשובה געווען... עס איז אים שוין נישט געווען צו דערקענען. דאָס איז שוין אַן אַנדער מעשה. הערט בעסער, וואָס עס איז געשען מיטן ווייך־געשאַנק. מען האָט דאָך געמיינט: אַ שפּאַס...

פֿאָרט דער יונגערמאַן מיטן ווייבל אין וואַלד אַריין, דאָס בינטל מיט די שיריים פֿון מלווה־מלכה, מיטן ביסל ווײַן אין פֿלעשל אײַנגעפּאַקט. דאַרפֿן זיי פֿאָרן צום סמאָלע־מאַכער לערך אַ האַלבע שעה. פֿאָרן זיי שוין אַ שעה און אַנדערהאַלבן, און דעם פּלאַץ מיטן שוואַרצן הײַזל זעט מען נישט, קיין וווּנדער נישט, אַנגעטאָן אַזאַ שניי, גיי דערקען אַ וועג! אָבער אומרויִק ווערט מען, און אַביסל שרעקט מען זיך אויך. דערווײַל שטעלט זיך דאָס פֿערדל. זאָל עס אָפּכאַפּן, ס'האָט שוין לאַנג אין מויל נישט געהאַט. זאָגט דאָס ווייבל:

— אַ צער־בעלי־חיים, אפֿשר געבן אים אַ שטיקל חלה פֿון די שיריים...

— מהיכא־תיתי...

גייט דאָס ווייבל אַראָפּ פֿון שליטל, פּאַקט אויף, דערלאַנגט צו אַ שטיק חלה און גיט דעם פֿערד צום מויל! קײַט עס.

שפּרינגט דער יונגערמאַן אויך אַראָפּ פֿון שליטל; די פֿיס אויס־גלייבן. אגב, מעג מען גיין אַביסל צו פֿוס.

דאָס פֿערד האָט אָפּגעקײַט, אָפּגעטשוכעט זיך. מען וויל רירן פֿון אָרט, דערהערן זיי פֿון הינטער די ביימער אַ טיפֿן קרעכץ און נאָך אַ קרעכץ...

— אַזאַ חיה? — פֿרעגט דאָס ווייבל.

— ניין, דאַכט זיך, אַ מענטש.

— געוויס אַן אומגליק געשען...

— לאָמיר זוכן!

גייען זיי נישט לאַנג נאָכן קרעכץ און טרעפֿן אַ ליגנדיקן מענטש, אַ פֿאַרחלשטן. אַ יונגער מענטש, קענטיק, אַ פּריץ אַ יונגער. לעבן אים — די ביקס. נישט ווײַט — אַ געשאָסענער האָז.

— אַ פֿאַרבלאָנדזשעטער, פֿאַרחלשטער יעגער, — טרעפֿט דאָס ווייבל.

— אַוודאי אַזוי, ברענג דאָס ביסל ווײַן...

דערמאָנען זיי זיך, דער בעל־שם האָט געזאָגט: עס וועט צו זיי קומען...

ברענגט דאָס ווייבל דעם ווין, אַ שטיקל לעקעך. דער יונגערמאַן האָט זיך דערהויל אַנידערגעזעצט און דעם פאַרהלשטנס קאָפּ צו זיך אויף די קניען גענומען. דאָס ווייבל באַשמירט אים די ליפּן מיט ווין. ער עפנט קוים די אויגן אויף.

— וווּ בין איך?

גיסט זי אים אַריין עטלעכע טראָפּן אין מויל אַריין, שלינגט ער. דערלאַנגט אים צום מויל אַ שטיקל לעקעך — בייסט ער אַיין, קומט צו זיך.

ווער איז עס געווען מיינט איר?

טאַקע דער יונגער כראַביע אַליין. שוין דריי טאָג איז ער אַרויס מיט יונגע פּריצים אויפן געיעג. אָן אַ זייט זיך גענומען. וואָס? ער קען נישט דעם וואַלד? — און פאַרבלאָנדזשעט. פריער האָט ער נאָך גע־הערט שיסן, דערנאָך האָט אויפגעהערט, זיי האָבן אַוודאי באַמערקט, אַז ער פעלט און געלאָפן אים זוכן, און זענען זיך נאָך מער צעגאַנגען... הונגעריק און דורשטיק, האָט ער זיך, נאָך אַ לאַנגן אומזיסטיקן אַרומ־בלאָנדזשען, אַנידערגעזעצט אונטערן בוים... אַוועקגעשליידערט פון זיך דעם געשאַסענעם האָז. כדאַי געווען צוליב אים צו פאַרבלאָנ־דזשען... אַזוי פיל נאָכצולויפן!... דערנאָך האָט ער שוין שוואַך געהערט טרומייטערן ערגעץ ווייט און רופן און הוקען אין וואַלד. גיין האָט ער שוין נישט געקענט, און זיין שוואַך געשריי האָט מען נישט געהערט... דערנאָך איז שטיל געוואָרן... ער איז, דאַכט זיך, איינגע־שלאָפן, אַפנים, מיט אָפענע אויגן... ווייל אין אַ צייט ארום האָט ער געזען, ווי מענטשן — פויערים און יעגער מיט ברענענדיקע שטורקאַצן אין די הענט לויפן אַרום איבערן וואַלד, טרומייטערן, רופן, הוקען... ער הערט, זעט, וויל און קאָן זיך נישט אויפכאַפּן...

אַ מערכה, זיי האָבן אים געפונען, ער וואָלט שוין מער נישט אויס־געשטאַנען.

נעמען זיי דעם יונגן כראַביע, וואָס איז שוין צו זיך געקומען, מאַכן אים אין שליטן אַ באַזונדער געזעם, זעצן אים און זיך אויף צום פאָרן.

— מערקווירדיק, — טראַכט ער, דער יונגער בראָכיע, — אַצינד זע איך באַשיינפּערלעך, ווו איך בין. אָט דאָרט, — ווייזט ער מיטן פינגער, — איז דער פּאַלאַץ. פאָרט אַהין גלייך צווישן די ביימער...

— עפּעס אַ פאַרבלענדעניש געווען! — מורמלט ער און בלייבט שטיל, נאָכטראַכטנדיק, וואָס אין דער היים ביי פאָטער און מוטער טוט זיך... און זיי פאָרן, ווי ער האָט זיי געוויזן, גלייך צום פּאַלאַץ צו...

נישט ליכטיק איז אין פּאַלאַץ, אין איין פענצטער אינגאַנצן שיינט דורך דער פאָרהאַנג. אין דער רעשט — חושך.

מען פאָרט אַריין אין טויער. לויפן מענטשן אַנטקעגן: ווער קאָן עס פאָרן ביי דער נאַכט?... אַ געבילעריי ווערט פון הינט. איינער שפּרינגט צו, דערקענט, ווער עס איז אין שליטל, און לאָזט אַרויס גאָר אַן אַנדער ביל, אַ ביל פון פרייד, פון אַ גוטער בשורה. לויפט נענטער צו אַ דינער:

— דער פּריץ, דער יונגער פּריץ!

לויפט מען צום פּאַלאַץ, טוט מען צו וויסן. לויפן אַרויס פאָטער און מוטער און געסט...

— מיין זון, מיין זון, מיין ברודער!

— סטאַש, סטאַש, ער לעבט! — שרייען די יונגע פּריצים, וואָס האָבן נאָך די יעגערישע קליידער נישט אַראָפּגעוואָרפן. מען כאַפּט דעם פּאַן סטאַניסלאַוו אויף די הענט, מען טראָגט אים אין פּאַלאַץ. מיט אַמאָל ווערט ליכטיק אין אַלע פענצטער, דער גאַנצער הויף — באַלויכטן.

דער פּאַן סטאַניסלאַוו פאַרציילט. אַלע רינגלען אים אַרום און הערן מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם... דערווייל איז שוין געדעקט דער טיש: ווין, פאַרבייסעכץ. מען זיצט שוין, מען עסט, מען טרינקט, מען פרייט זיך, און דאַמאָלט גיט עמיץ אַ פרעג:

— און ווער האָט דיך אויפגעהויבן, ווער האָט דיך געבראַכט, טייערער סטאַש?

סטאַש — צערטלעך פאַרקירצט פון סטאַניסלאַוו.

זיינען אַלע פאַרשעמט געוואָרן. מען האָט גאָר אָן די, וואָס האָבן דעם בךיחידים לעבן מציל געווען, פאַרגעסן!

— אַזאַ אומרעכט! פאַרברעכט דער פריץ די הענט.

— ווי מיר! — קרעכצט די פריצה, — גאָט וועט עס מיר נישט מוחל זיין...

— אויף אַ שליטל געווען, געמוזט אָפּגעקפאַרן. באַרגישט אין מויל אַריין גענומען, דאָס האַרץ נישט אונטערגעלענט, נישט אָנגעוואַרעמט זיך, קיין דאַנק נישט געהערט, — זאָגט מיט שמערצלעכע טרערן די מאַכטער.

דאַמאַלט קומט צו דער קאָמערדינער און ראַפּאָרטירט:

— ער האָט אַלץ געטאָן, וואָס מען דאַרף. דאָס פערדל אויסגעשפּאַנט און אין שטאַל אַריין גענומען, פרישן האָבער געשיט. זיי — אַ יינגל, דאַכט זיך, און אַ מיידל, אפשר שוועסטער און ברודער, אפשר חתן כלה... זיי האָט ער זיך אין קיך באַשערט, זיי זאָלן זיך אַנוואַרעמען, עסן האָבן זיי זייער אייגנס מיט זיך געהאַט. זיי זענען יידישע קינדער, זיי וועלן אונדזערס נישט פאַרזוכן...

— אַהער ברענג זיי אַריין, אַהער! — רופט אויס דער פריץ.

— אַליין וועל־מיר זיי ברענגען, אַליין! — רופן אויס דעם יונגן פּראַביעס מוטער און שוועסטער... און זענען אַרויס און דאָס יונגע פּאַר־פאָלק געבראַכט אין זאַל אַריין...

— אַ דאַנק, אַ דאַנק... אַ דאַנק...

די אַלטע פריצה פרעגט:

— וואָס זייט איר: שוועסטער און ברודער, חתן־כלה?... ביי אייך פאָרט מען דאָך נישט אַזוי...

— ניין, — זאָגן זיי, — מאַן און ווייב, ערשט נאָך דער חופה! צו אַ פעטער אין וואַלד זענען מיר געפאָרן... צום סמאָלע־מאַכער.

— אויב אַזוי, — רופט מען פון אַלע זייטן, — מזל־טוב! זאָל זיין מיט גליק, חייסט עס, אויף זייער לשון...

— קומט דאָך אייך, — רופט זיך אָפּ דער יונגער כראַביע, — מתּנות... דרשה־געשאַנק, אויף זייער לשון, חתונה־געשאַנק.

רופט זיך באַלד אָפּ דער אַלטער פריץ:

— איך גיב זיי אַוועק די בעסטע קרעטשמע אין מײַנע גיטער.

און די פּריצה זאָגט:

— און איך שענק זיי די אַרענדע אויף אייביקע יאָרן!

און די טאָכטער רופט זיך אָן:

— איך־אײנציקע טאָכטער בין איך, אויסער מײַן ברודער, האָב איך אויך אַ שטיקל דעה!

— האָסט, גיב, — זאָגן פֿאָטער און מוטער, — וואָס דו ווילסט!

— גיב איך דרײַ הונדערט עמער אָקעוויט פֿון גאָראַלנע.

וכך הווה... דער יונגער פּריץ האָט נאָך עפּעס אַרײַנגעשטופּט אין די הענט אַרײַן...

איך האָב נישט געציילט...

דערווײַל איז אַרײַן מחיק, מען האָט אָנגעהויבן טאַנצן...

אונדזער פֿאָר־פֿאָלק האָט זיך שטילערהייט אַרויסגעגנבֿעט און גע־פֿאָרן צוריק — צו זיך אין קרעטשמע אַרײַן...

דער אַרענדאַר איז שוין דאָרט נישט געווען... שוין געגאַנגען לײַדן גלות.

אינהאַלט:

זיבן גוטע יאָר	3
דער אוצר	8
שרה בת טובים	13
דער אַרענדאַר	22
דריי קיכלעך	43
דרשה־געשאַנק	53